

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İlyas ARAS

BERNARD LE BOVIER DE FONTENELLE FELSEFESİNDE
MÜMKÜN DÜNYALAR

Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İlyas ARAS

BERNARD LE BOVIER DE FONTENELLE FELSEFESİNDE
MÜMKÜN DÜNYALAR

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN

Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İlyas ARAS'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Süleyman DÖNMEZ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN (İmza)

Üye : Doç. Dr. Kevser ÇELİK (İmza)

Tez Başlığı: Bernard Le Bovier De Fontenelle Felsefesinde Mümkün Dünyalar

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 06/07/2021

Mezuniyet Tarihi :/..../2021

(İmza)

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Müdür

AKADEMİK BEYAN

“Bernard Le Bovier de Fontenelle Felsefesinde Mümkmn Dnyalar” adlı yksek lisans tezinin hazırlık ve yazım aşamasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bklmlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Akdeniz Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İmza

İlyas ARAS

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

30 / 07 / 2021

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	İlyas ARAS
Öğrenci Numarası	20195231007
Anabilim Dalı	Felsefe
Programı	Felsefe Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Bernard Le Bovier De Fontenelle Felsefesinde Mümkün Dünyalar
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1625770151
Rapor Tarihi	30.07.2021
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %4 Alıntılar dahil: %5
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 69 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeleri sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
<p>Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.</p>	
<p>Danışman Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN</p> <p>İmza</p>	

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FONTENELLE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı.....	7
1.2. Eserleri	10
1.2.1. Dünyaların Çokluğu Üzerine Konuşmalar	10
1.2.2. Ölülerin Diyalogu	12
1.2.3. Kahinlerin Tarihi.....	13
1.2.4. Antik ve Modern Üzerine Kısa Bir Söz	13
1.2.5. Matematiksel Öğrenmenin Yararlılığına Dair	13
1.2.6. Bilimler Akademisi'nin Yenilenmesinin Tarihi	14
1.2.7. Masalların Kökeninden.....	14
1.2.8. Bilim Adamlarına Övgüler	15

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN FELSEFE VE ÜTOPYA TOPLUMU

2.1. Genel Hatlarıyla Modern Felsefe.....	19
2.2. Ütopya Filozofları.....	28
2.2.1. Thomas More	29
2.2.2. Tommaso Campanella.....	32
2.2.3. Francis Bacon.....	35

2.2.4. Gottfried Wilhelm Leibniz.....	38
---------------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FONTENELLE'NİN FELSEFİ ANLAYIŞI

3.1. Tarih Felsefesi	41
3.2. Siyaset Felsefesi.....	44
3.3. Din Felsefesi	45
3.4. Bilim Felsefesi	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FONTENELLE'DE MÜMKÜN DÜNYALAR

4.1. Ütopyacı Düşüncelerle Benzerlikleri.....	49
4.2. Ütopyacı Düşüncelerden Farkları	51
SONUÇ.....	53
KAYNAKÇA.....	56
ÖZGEÇMİŞ	59

ÖZET

Bu çalışmada bir Fransız Aydınlanma düşünürü ve yazarı olan Bernard le Bouvier De Fontenelle'nin mümkün dünyalar algısından, bu bağlamda ütopyacı düşüncelerle benzerlikleri ve farklılıklarından; bunun için de evvela modern felsefe ve ütopya alanındaki literatürün genel özelliklerinden ve de bazı ütopya filozoflarından bahsedilerek, Fontenelle'nin bu geçmiş tarihi felsefi serüvenlerle ilişkisi ve bağlantısından bahsedilmiştir. Çalışmada öncelikle Fontenelle yakından tanıtılmış, bu bağlamda hayatına, eserlerine ve beraberinde öne çıkmış bazı fikirlerine değinilmesinden sonra konu ile teması sağlanarak açıklanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Aydınlanma Felsefesinin oluşmasını hazırlayan erken dönem Fransız Aydınlanmasına ışık tutmak, bu minvalde de Fontenelle'nin bu kavşaktaki önemli rolüne değinmek ve bu konu üzerinde yapılmış akademik çalışma sayısının oldukça az olmasından yola çıkılarak, Bernard le Bouvier De Fontenelle konusunda akademik literatüre bir katkıda bulunmuş olmaktadır.

Fontenelle'nin felsefe tarihi açısından önemi, ilk dönem Aydınlanma filozoflarından biri olması ve Aydınlanma Felsefesi'ne bir anlamda yön veren ilk isimlerden olmasıdır. Onun ortaya attığı geçmiş ve gelecek tasavvurları; geleneksele, antik kültüre ve geçmiş toplumlara yönelik bakışı; gelecek tasavvurunda bilime ve akla biçtiği rol ve aynı zamanda da bilime bakışını toplumun büyük bir kesimine yayma konusundaki başarısı, onu öne çıkartmış olan özellikleri olmuştur. Çalışmada tüm bunlara değinilecek ve mümkün dünyalar meselesi hakkındaki çıkarımları ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bernard le Bouvier De Fontenelle, Ütopya Felsefesi, Mümkün Dünyalar, Aydınlanma Felsefesi

SUMMARY
POSSIBLE WORLDS IN BERNARD LE BOVIER
DE FONTENELLE'S PHILOSOPHY

In this study, Bernard le Bouvier, who is an enlightenment thinker and writer, includes the perception of De Fontenelle of possible worlds, similarities and differences with utopian thoughts in this context; For this purpose, first of all, general features of the literature in the field of modern philosophy and utopia and some utopian philosophers are mentioned, and Fontenelle's relationship and connection with these past historical philosophical adventures are mentioned. In the study, Fontenelle was introduced closely, in this context, it was contacted with the subject by referring to his life, works and some of his prominent ideas.

The aim of this study is to shed light on the early French Enlightenment that prepared the formation of the Enlightenment Philosophy, in this respect, to address the important role of Fontenelle at this crossroads, and to contribute to the academic literature on Bernard le Bouvier De Fontenelle, based on the very low number of academic studies on this subject. is to be found.

Fontenelle's importance in the history of philosophy is that it is one of the early Enlightenment philosophers and one of the first names that guided Enlightenment Philosophy in a sense. Past and future visions he put forward; view of the traditional, ancient culture and past societies; The role he assigns to science and reason in his vision of the future, as well as his success in spreading his view of science to a large part of society, have been the features that have brought him forward. In the study, all of these will be addressed and their implications on the issue of possible worlds will be revealed.

Keywords: Bernard le Bouvier De Fontenelle, Utopian Philosophy, Possible Worlds, Enlightenment Philosophy.

ÖNSÖZ

Felsefe tarihi boyunca mümkün dünyalar, kötülük problemi, mevcut dünya şartlarının analizi, eleştirisi ve de mümkün olabilecek şartların en iyisinin imkânı gibi konular ezeli ve ebedi meseleler olagelmıştır. Bu çalışma, erken dönem Aydınlanma filozoflarından olan Fontenelle'nin mümkün dünya tasavvuruna eğilecek, onun bu yaklaşımının günümüzle bağlantısını kuracak, bu minvalde Rönesans, Reform, Aydınlanma felsefelerine de mercek tutacaktır. Fakat burada belirtmek isteriz ki Fontenelle'nin düşünce dünyasında ve eserinde de mümkün değil meskun olarak tezahür etmektedir. Ancak literatürde mümkün dünyalar olarak yer aldığı ve bir noktada da mümkün dünya olarak da sayılabileceği için, biz de mümkün dünya olarak devam ettik. Esasen mümkün ve meskun ayırımına bakacak olursak Fontenelle'nin yapmak istediği mümkün bir dünya tasavvuru değil, meskun bir dünya sorgulamasıdır. Tez başlığımızı Meskun yapmamamızın da sebebi bahsettiğimiz gibi Fontenelle'nin eserinin literatürde mümkün bir dünya sorgulaması olarak yorumlandığı içindir. Bu noktada bu ayırmda bizde mümkün dünya olarak nitelemeyi uygun gördük.

İçinde bulunulan modern dönemin sağlıklı analizi, onu var eden tarihsel serüvenlerin ilk dönemlerine değin inceleyip, irdelenmesi yapılmadan tam manasıyla mümkün olası değildir. Bu çalışma, Fontenelle özelinden hareketle bu detaylara ışık tutarak, genel bir çıkarsama yapmayı mümkün kılmayı hedeflemektedir. Çalışmada kullanılan yöntem, ağırlıklı olarak literatür taramasıdır. Söz konusu filozofla ilgili literatür çalışmasının oldukça az olması ise çalışmada karşılaşılan güçlüklerden en büyüğü olmuştur. Bu bağlamda çalışmada, baskın olarak yabancı dildeki kaynaklardan istifade edilmiştir. Çalışmanın amacı hem konu ile ilgili mevcut literatür azlığına bir katkıda bulunmak, hem de günümüz toplum şartlarının derinlikli analiz edilebilmesinin bir parçası olabilmektir. Son olarak bu tezin yazılmasında, çalışmamı sahiplenerek takip eden danışmanım Sayın Doç. Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN'a değerli katkı ve emekleri için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Bu günlere ulaşmamdaki emekleri adına değerli aileme ve bu süreçte tüm desteği ile yanımda bulunan kız arkadaşım Büşra Nazan KAYA'ya çok teşekkür ederim.

İlyas ARAS
Antalya, 2021

GİRİŞ

18. yüzyılda başlayan ve Aydınlanma Çağı ismi ile adlandırılan tarihsel dönemde yeni bir düşünce akımı gelişmeye başlamıştır. Bu düşünce eski geleneksel kabullerin başkalaştırılarak yenileştirilmesi, ideoloji ve ön yargılardan bağımsız hale getirilmesi ve yerine yeni bilginin ikame edilmesi gibi ifade edilen bir kapsama sahiptir.

Bu düşünceye göre skolastik olarak adlandırılan kilisenin tesirindeki Ortaçağ dönemi, karanlık ve eskinin belirleyiciliğinde kalmış köhne bilgilere sahiptir. Fakat anti yaklaşıma göre ise de Ortaçağ'ın karanlık olarak adlandırılması tamamen ideolojik ve göreceli bir yaklaşım olarak görülmektedir. Buna göre, seküler dünya okuyuşuna sahip Aydınlanmacılar'ı, bu çağı tamamen kendi kişisel ideolojilerine göre yorumladıkları söylenir ve bu yanlışlıklarından ötürü eleştirilirler. Aydınlanmacılar için kabul görmüş yaklaşım ise, 'aydınlanma', bu karanlık durumda olan Ortaçağ'dan bir kurtuluşa eriştir.

Aydınlanma deneyimi her ülkenin kendi sosyokültürel şartlarına göre farklılıklar ve karakteristikler taşımaktadır. Buna göre literatürde İskoç ya da İngiliz aydınlanması, Fransız aydınlanması ve Alman aydınlanması gibi ayrımlara gidilmektedir.

İskoç aydınlanması filozofları insan aklının esas öneminin mantık yoluyla desteklenmesi ve bu yolla da tüm otoritelerin reddedilmesi savı ile ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla bütün olarak insanlığın sadece mantık aracılığıyla, doğa ve toplum faydasına olan değişimlere etkileme erkine iyimser bir bakış açısı ortaya koymuşlardır. Bu düşünürler arasında en önemlileri de David Hume, John Locke, Adam Smith, Francis Hutcheson gibi isimlerdir.

Ahmet Aslan'ın deyişiyle "*İngiliz aydınlanması daha çok deneyici bir özellik göstermesine karşılık Fransız aydınlanması özü itibariyle akılcıdır.*" (Aslan, 1994:25). Aynı şekilde Macit Gökberk'in de deyişi ile "İngiliz Aydınlanmasının daha çok sakin bir bilimsel araştıma havası içinde gelişmesine karşılık Fransız aydınlanması ihtirash bir savaş felsefesidir; kışkırtıcıdır, inkârcıdır, kendisine büyük güveni olduğu için de dogmatiktir ve hatta bağınazdır" (Aslan, 1961: 69).

Bununla birlikte Fransız aydınlanması genel olarak Aydınlanma felsefesinin en fazla ön plana çıkan ekolüdür. Temelini ise İngiliz düşüncesinden almaktadır. Nitekim Fransız Aydınlanmasının temsilcilerinden Voltaire ve Montesquieu, İngiliz düşüncesinden özellikle Newton ve Locke'den etkilenmişlerdir. Fransız aydınlanmasının farkı ve öne çıktığı yönü, daha radikal, keskin ve kararlı reflekslere sahip olması, daha eleştirel ve sıfırdan inşa edici bir yaklaşım ortaya koymasıdır.

Ayrıca Ahmet Cevizci, Fransız aydınlanması için şunları söylemiştir:

“Bilgi konusunda duyuları merkeze alır. Naturalist bir doğa anlayışına sahiptirler; insan bu doğanın yasalarına bağlıdır. İnsanın ulaşabileceği en yüksek bilgi, bu yasallık bilgisidir. Bu doğa içinde insanı harekete geçiren biricik şey, hayatta kalma içgüdüsüdür; mutluluk çabası ve hazcılıktır.” (Cevizci, 2003:23).

Almanya, Aydınlanma'yı o dönem deneyimlemekte olduğu 30 Yıl Savaşları etkisinde yaşamaya başlamıştır ve o dönem küçük devletlerin meydana getirdiği siyasi yapısı, gelişmekte olan Aydınlanma'yı büyütecek ve yeşertecek bir güce henüz sahip değildi. Bu bağlamda Kant devrimin yukarıdan geleceğini söylemekteydi. Alman aydınlanmasına yön veren ve temelini oluşturan isimler arasında Kant olduğu kadar. Leibniz, Schopenhauer, Fichte gibi önemli isimler vardır ve geliştirdikleri felsefi oluşumlarla Alman aydınlanmasının belkemiğini oluşturmuşlardır.

İngiliz ve İskoç Aydınlanması'ndan sonra Aydınlanma hareketinin bir başka odağı, Aydınlanma'nın bizzat kendisi ile özdeş kabul edildiği Fransız Aydınlanması'dır. Bir başka ifade ile Fransız Aydınlanması, hem Aydınlanma Felsefesi adıyla bahsedilen bu entelektüel birikimin öz ruhunu temsil eder hem de bu ruhu bizzat tek başına oluşturma içeriğine sahip olmaya muktedirdir. Zira Fransız Aydınlanması, reformizmi, geleceğe yönelik iyimserliği, lineer tarih anlayışı, kendine has din eleştirisi, bilimciliği ve akılcılığı gibi tüm içerimleri ile Aydınlanma Felsefesinin temel yapı taşlarını barındırmaktadır. Bu bakımdan o hem çok eleştirel ve yıkıcı bir eğilimi hem de çok yapılandırıcı ve sıfırdan inşa edici bir yaklaşımı temsil etmektedir. Fransız Aydınlanması, Kant, Hume, Rousseau gibi birinci sınıf dahi filozoflar tarafından temsil edilmese de bu yönleriyle ve kapsadıklarıyla tek başına çok büyük bir öneme sahip olmayı başarmıştır. Fransız Aydınlanması'nın temsilcileri Voltaire, D'Alembert, Fontenelle, Montesquieu, Condillac, Diderot, Helvétius gibi önemli Fransız filozoflarıdır. (Duman, 2017:121)

Bu filozoflar beş duyu organı ile algılanmayan ve soyut olan tüm metafizik öğelerden bütünüyle nefret etmekte ve karşı çıkmışlardır. Kendilerini nitelemesi için seçtikleri kelime de "philosophe" dir. Fakat onlar bu seçtikleri deyiş ile kendilerini orijinal anlamda klasik bir filozof olarak sunmak niyetinde değildiler; kendilerini, insanlığın daha mutlu olmasını sağlamak maksadıyla ortaya yeni reformlar çıkaran propagandacı yazarlar olarak nitelemişlerdir (Yurt, 2017: 380). Onlar kendilerine yüklediği bu misyonla bir siyasi parti gibi hareket etmişlerdir. Bu bağlamda onlar mevcut politik düzenle ve devlet anlayışıyla çatışan

kilisenin muhalifleri olarak belirdiler ve gerçek bir siyasi parti olmasalar bile hem merkezi hem solu hem de sağı, tıpkı bir partinin üyesiymiş gibi temsil ettiler. Yürüdükleri bu yolda hem bir pratisyen hem de bir teorisyen olarak aydınlanma politikasının ortak değerleri için çalıştılar. Onlara göre içinde buldukları çağ yeni bir çağ idi ve dolayısıyla sıfırdan inşa edilmesi, tekrar değerlendirilip yeni bir tanımlamaya tabi tutulması gerekmektedir. Zira artık Avrupa ilkel, karanlık ve barbar bir çağdan çıkmaktaydı ve bu yüzden onlar da kendilerini bu kurtuluşun gerçekleşmesine, bilhassa hızlanmasına bir vesile olarak görmüşlerdir.

Bu Fransız Aydınlanmacıları gün geçtikçe sayıları artan ve gitgide orta sınıfın temsilcisi haline gelen güçlü bir gruba dönüştüler. Onların karşısındaki grup ise eski imtiyazlı olan sınıftı ve onlar hala kilisenin, klasik otoritenin, kadim düşüncenin, yani aristokrasinin savunuculuğunu yapmaya devam ettiler. Gitgide orta sınıfın desteğini almakta olan Fransız Aydınlanmacıları, çalışmalarını varlıklı olan orta sınıfların sağladığı imkanlar doğrultusunda sürdürmek suretiyle, onların tuttuğu pansiyonlarda toplanıp oralarda tartışarak ve fikirlerini yayarak hareket ediyorlardı. Bu filozoflar fikirlerinde büyük oranda, Newton gibi Descartes gibi Boyle gibi Locke gibi 17. Yüzyıl filozoflarının fikirlerinden istifade etmişlerdir. Bu filozofların siyaset, eğitim ve din hakkındaki fikirlerini genelleştirerek bu fikirleri hemen birçok alanda uygulama ve yaygınlaştırma çabası içine girmişlerdir. Bu reformcular söz konusu bu çalışmalarıyla artık kilisenin yerine getiremediğini düşündükleri manevi liderlik hizmetini üstlenmekteydiler. Buna göre yeni tanrıların akıllı; yeni peygamberlerinin kendileri ve İncil'lerinin de Newton'un düşünceleri olduğu yeni bir din yaratma çabasına girmişlerdir (Yurt, 2017: 385).

Bu yeni reformistler fikirlerini yaymak ve geniş kitlelere ulaştırmak için yazdıkları kitapları ansiklopedileri aktarmışlardır. Akıllı tüm insanlığın kurtuluşu olarak gördüler ve insanlığı islah edecek temel saikin, bireysel davranışları yöneten kaidelerin yalnızca aklın gücüyle çözüleceğine inandılar. Bundan dolayı da teorisyen kimliklerini ön plana çıkartmayı tercih etmeyip faydacı ve pratik filozoflar olmak bağlamında insanların mutluluğu ve refahı için sahada çaba harcamayı tercih etmişlerdir.

Bu söz konusu Fransız Aydınlanmacıları, bir devletin meşruiyetini temin etmek için ancak yurttaşlarının mutluluğu ve iyiliği için çalışmak zorunda olduğunu düşünüyorlardı. Aynı zamanda insanların da eğer gerçekten kendileri için iyi olanı bulmaları ve mutlu olmalarını istiyorlarsa, yalnızca akıllarını kullanmaları gerektiğini düşünüyorlar, bu yüzden de topluma, insanlara kendi hayatlarını kendi akıl ve deneyimlerine ve endi bilgilerine dayanarak düzenlemeleri gerektiği fikrini yayıyorlardı. Tüm insanlara eşit kılacak yegâne şeyin akılları olduğunu söylüyorlardı. Bu minvalde yasaların da aklını kullanan bu yurttaşların taleplerine göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini ve insan haklarını muhafaza etmesi gerektiğini dile

getirdiler. Bu filozoflar iyimser bir tavır sergilemekteydiler, çünkü daha iyi bir gelecek hazırlama hususunda her şeyi reformdan geçirmenin yeterli bir çözüm olduğunu, bunun için de bilime ve akla başvurulduğunda kesin sonuç alınacağını öngörüyorlardı. Bu bağlamda referans noktaları ise doğaydı. Onlara göre doğada doğal ve düzenli bir sistem bulunmaktaydı ve gerek insanlar gerekse kurumlar bu sisteme uyduğunda iyi bir sonuç alacaklardı. Bu bağlamda onlar doğal bir hukuk, doğal bir ahlak, doğal bir ekonomik düzen ve doğal bir din anlayışı olduğuna inanıyorlardı. Ancak yine de kendi içlerinde bu doğal sistemleri tanımlama biçimleri birbirlerinden farklıydı (Yurt, 2017: 401). Bu filozoflar insan haklarını ilk keşfedenler değillerdi ancak onlar bu hakların bilim yoluyla ve akılla kurulduğunda yepyeni bir sosyal ve ahlaki güzel oluşturup insanların mutluluğunu temin etme gücüne malik olduğunu söylemişlerdir.

Fransız aydınlanmacıları hem insan davranışlarının gizlerine hem de doğaya nüfuz edebilmek isteniyorsa bunun ancak düşünce özgürlüğüyle mümkün olabileceğini dile getirmişlerdir. Bu konuda bilhassa yaptıkları şey, dinin içinde olduğuna inandıkları batıl inançlara, hurafelere ve akıl dışı unsurlara savaş açmak olmuştur. Kimi zaman fikirlerini yaymak için eleştirdikleri şeyleri bizzat kendileri yapmışlardır. Örneğin baskıcı yönetim biçimlerine ve sarayın dikteci yaklaşımlarına karşı çıkmakta iken, gün geldiğinde kendi reformlarını etkili ve hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmek için despotizmin savunuculuğunu yapmışlardır.

Bu filozoflar geleneksel dine karşı aleni ve baskın bir savaş açmışlardır. Onların Tanrı tasavvuruna göre, Hıristiyanlığın yanlış anlaşılmiş geleneksel tanrısı, Newton'ın düzenli işleyen dünya makinesinin yaratıcısı olmaktan çok uzak olup bu bağlamda kaprisli ve keyfidir. Bu sebeple bu filozofların çoğu ateisttir fakat halk için inançsızlığın bir tehlike oluşturacağı düşüncesinden hareketle deist bir tanrı anlayışı yaklaşımı ortaya koymuşlardır. Onlar Hristiyanlık dinindeki cennetten kovulmuş günahkâr insan tasavvurunu reddetmişlerdir ve bu sebeple geçmişten bir bütün olarak kopmuşlar; fakat şimdiki de reddederek hep parlak bir gelecek tasavvurunun içinde yaşamışlardır. Bu parlak gelecek için de bilimin ve aklın ışığında reformize edilmiş yeni bir hayat ve dünya tasavvuru ortaya koymuşlardır. Kendi içlerinde bu reformların ölçüleri ve mahiyeti hususunda farklılıklar ortaya koymuş olsalar bile, taşıdıkları hümanist anlayışın bir parçası olarak, tüm kurumların insan varlığı için var olduğuna ve var oluşlarının en büyük anlamlarının da insanlığa yarar sağlaması olduğuna inanmışlardır.

18. yüzyıl Fransız Aydınlanmacılarının propagandaları ve fikirlerinde hem pozitif hem de negatif bir yön vardır. Fikirlerinin negatif yönü, onların geçmişte kalan tüm şeylere karşı akla gelebilecek tüm kurum, fikir ve inançlara karşı mutlak bir savaş açmalarındır. Fikirlerinin

pozitif yönü ise bilim ve akıl ile inşa edilecek yepyeni bir dünyanın öncüsü ve habercisi olmaları ve geleceği bir gelişmişlikle yaratacak inanç ve düşünceleri inşa etmeyi savunmalarındadır. Bu filozoflar, insanlığın parlak geleceğine ve ilerlemeye karşı sarsılmaz bir inanç beslemişler ve insanlığın bu dünyadaki gidişatını düzelterek yegâne gücün bilim olduğunu savunmuşlardır. Sadece doğa bilimleriyle değil aynı zamanda sosyal bilimlerle de çok yakından bir ilişki içerisinde olan bu filozoflar, işlerinin zor olduğunu, bu yolun engebeli olduğunu fakat emek gösterildiğinde muhakkak kazanılacağına inandıkları bir zaferin mümkün olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda hiç yılmadan ve bıkmadan çalışmaları gerektiğini, karşılarındaki eski toplum düzeninden beslenen gürhunun cesaretlerini kırmaması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda onlar bu mücadeleye girerken yazdıkları kitapların sansüre uğrayacağını ve hatta yakılacağını, kendilerinin de hapse atılacağını bilmekteydiler. Fakat haklı olduklarına dair duydukları mutlak inanç tüm bu negatif sonuçları göz almasını sağlamıştır.

Abdülkadir Çüçen'in çizdiği gibi:

“Aydınlanma, Avrupa’da 1688 İngiliz Devrimiyle başlayıp 1789 Fransız Devrimiyle en üst noktasma erişen bir düşünce hareketidir. Avrupa insanının bireysel ve toplumsal yaşamını yeni bir anlayışla oluşturma çabası olarak niteleyebileceğimiz bu dönem, batı uygarlığının tarihsel gelişiminin ve değişiminin düşünsel ve kültürel sonucudur” (Çüçen, 2010: 20).

Temellerini İngiltere ve Fransa’daki aydınlanma hareketlerinden alan modernleşme/batılılaşma hareketi, Almanya’da meydana gelmiştir. Yani bir diğer deyişle İngiltere üzerinde oluşan bu toplumsal hareket, Fransa’da gelişimini tamamlayarak Almanya’da modern anlayışın felsefi temellerini oluşturmuştur. Bu genel dönemin üç alt başlık olarak ele alınması gerekmektedir (Yurt, 2017: 413).

- a. Erken Aydınlanma:** Bu dönem aydınlanma düşüncesinin yeni yeni oluşmaya başladığı onu o yapan hususiyetlerinin yavaş yavaş nüvelendiği ve tohumlarının serilmeye başladığı dönemdir. Örneğin bu çalışmanın konu edindiği Fontenelle bu dönemin bir düşünürüdür ve ortaya attığı fikirler, Yüksek-Olgun Aydınlanma dönemi adını verdiğimiz, bu felsefenin yükselişe geçtiği dönemin hazırlayıcısı ve meydana getiricisi işlevindeki dönemdir.

b. Yüksek/Olgun Aydınlanma: Bir yanda Voltaire ve D'Alembert, diğerk yanda Diderot ve Holbach ekseninde bulunan filozoflar ve Montesqueiu, Condillac, Maupertius, La Mettrie, Rousseau gibi yalnız filozoflardan oluşur. Bu filozoflar eliyle aydınlanma düşüncesi artık tüm hususiyetleri ile meydana gelmiş ve topluma etkisi altına almaya başlamıştır. Artık aydınlanma felsefesi tamamen tüm birimleri ile vücut bulmuş ve insanlığı etkileyecek kıvama gelmiştir. Bu dönem, çalışmada ortaya konan aydınlanma düşüncesinin tüm özelliklerini, tüm bu hususiyetleri ile sergilemeye başladığı dönemdir.

c. Geç Aydınlanma: Condorcet ve fizyokratlar tarafından temsil edilen son dönem Aydınlanmasıdır. Bu dönemde Aydınlanma felsefesi artık bir düşüğe geçmiştir. Artık zamanını doldurmuş, etkisini tamamlamış, toplum üzerindeki tüm dönüşümlerini ortaya koymuştur. Nitekim yeni dünya artık bu aydınlanma felsefesinin etkisinde şekillenmiş ve beraberinde modern bilim anlayışı ve bilim ile teknolojinin gelişmesi ve beraberinde de yaşanan Sanayi Devrimi ve seri üretim ile birlikte, dünya artık yepyeni bir döneme girmiş ve günümüze değin varlığını sürdürmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

FONTENELLE’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Fontenelle, 11 Şubat 1657'de Rouen'de doğmuş ve yüzüncü yaşını doldurmasına bir ay kala da 9 Ocak 1757'de ölmüştür. Fransız Aydınlanmasının erken dönemlerinde yaşamış ünlü bir Aydınlanma düşünürüdür ve Kartezyen fiziğinin önemli savunucularından biridir. O, “*bilimsel düşünceleri popüler hale getiren*” kişi olarak tanımlanır. Bu noktada Büchner’in de Fontenelle’den etkilendiği görülmektedir. Çünkü o dönemki düşünceleri popüler hale getiren Fontenelle’den sonra, Mehmet Fatih Doğrucan “ Tanrı ile Kavga” adlı kitabında Şükrü Hanioglu’ndan bir pasaja yer verir ve o pasajda Şükrü Hanioglu, Büchner’e ithafen “*popüler bilimin popülerleştiricisi*” tanımını kullanır (Doğrucan, 2017: 68). Fontenelle’nin ünlü olmasının en büyük sebebi bu Kartezyen anlayışla ortaya çıkan bilimsel düşünceleri popülerleştirerek ve genel halk kavrayışına indirgeyerek büyük kitlelere ulaştırabilmesidir. Fontenelle aynı zamanda yerleşik dini kabulleri de kökünden eleştirerek yadsımasıyla öne çıkmış bir figürdür.

Annesi, şair ve oyun yazarları Pierre ve Thomas Corneille'in kız kardeşi olan Marthe Corneille; babası ise, Rouen'deki eyalet mahkemesinde çalışan bir avukat olan François le Bovier de Fontenelle idi. Le Bovier ailesi başta Roma Katolik bir aile iken Bernard'ın büyük büyükbabası Nicolas Le Bovier'in zamanında, Kalvinizm'e yönelmişlerdir. Ancak Bernard'ın dedesinin oğlu Isaë le Bovier, sonradan tüm aileyi yeniden Roma Katolikliğine çevirmiştir (Robertson ve O'Connor: 2009).

Fontenelle, hem babası hem de annesi tarafından Normandiya eyaletindeki en yüksek hukuk bürolarına sahip olan eski ailelerin soyundan gelmekteydi. Aile geleneğine uygun olarak, Bernard'ın ebeveynleri, oğullarının bir avukat olmasını istemişlerdir. 1664'te girdiği Rouen'deki Cizvit Koleji'nde hukuk eğitim görmüş ve bu sırada Pierre Varignon ve Marquis de l'Hôpital ile arkadaş olmuştur. Kendisi ilmi ilgilerinde çok yönlülük göstermiş olsa da tercihi hukuk ve avukatlık yönünde değil; net olarak edebiyata ve felsefeye yönelik olmuştur. O ilk şiirini on üç yaşındayken Latince olarak yazmıştır ama öğrenme yolunda sevdiği bu gibi pek çok şeyi, ailesinin isteklerini yerine getirmek için, hukuk eğitimi almak yönünde bir kenara koymak

zorunda kalmıştır. O, 1672'de hukuk okumaya başladı ve sonraki beş yılında avukatlık eğitimi aldı. Ancak 1677'de eğitimini tamamladıktan sonra, kaybettiği ilk davasını deneyimledi. Zaten sevmediği bir mesleği yaparken bir de kaybı tadan Fontenelle artık kesin kararını vermiştir ve bu kayıp, bir avukat olarak çok kısa süren kariyerinin sonuna sebebiyet vererek ona derhal bu mesleği bıraktırmıştır. Sonra da bu vesileyle edebi eğilimlerine yönelmiştir.

Fontenelle'in edebiyat dünyasına ilk girme girişimleri çok başarılı olmamıştır. 1677'de Le Mercure Galant'ta yayınladığı bir şiir yazmıştır ve 1676'da Académie Française'nin sunduğu bir şiir yarışmasına bu şiirini sokmuştur, ancak bir ödül elde edememiştir. Sonradan Psyché (1678) ve Bellérophon (1679) operaları ve Aspar (1680) trajedisini yazdı. Bu oyun 1680'de yapıldığında ve Fontenelle'nin Ocak 1681'de anonim olarak yayınladığı La Comète oyunundaki bir sonraki girişiminin tam bir başarısızlık olduğunu kanıtladı. İşte kariyerinin bu noktasında Fontenelle artık ciddi ve kalıcı bir yön değiştirmiş ve artık matematik tarihi ile, matematik ve bilim felsefesi üzerine çalışmalar yazmaya başlamıştır (Hall, 2020: 35). Bu bağlamda, başkalarının eserlerini değerlendiren metinler kaleme almıştır ve bunlar, çağının bilim adamları hakkında önemli bir bilgi kaynağı içeren önemli kaynaklar olmuşlardır. Daha sonra çalışmalarını bu bilgi alanlarında derinleştirerek sonunda kendini bulmuş; felsefe ve bilim alanlarında mühim bir ihtisas elde etme başarısına ulaşmıştır.

Yani, ailesinin kendi geleneklerinden yola çıkarak Fontenelle'yi şekillendirmek istemesi sonucu Fontenelle uzun yıllar kendi ilgilerini ve yeteneklerini keşfedememiş ve geliştirmemiş, belli bir süre zaman kaybetmiştir. Mizacı gereği de kendini gerçekleştirilmeye duyduğu yoğun açlık onu birçok yol denemeye sevk etmiştir ve de bu sebeple ilkin, çocukluğundan beri ilgi duyduğu edebiyata yönelmiştir. Ancak bu da ona beklediği başarıyı getirmeyince ve onun ontolojik açlığına deva olmayınca, en nihayetinde felsefe ve bilim konularına yönelerek kendini bulmuş ve bu alanda ürettikleri ile ismini tarihe kalıcı bir şekilde yazdırmayı başarmıştır.

1677'den itibaren Fontenelle kısmen Paris'te ve kısmen Rouen'de yaşamaya başlamıştır, ancak on yıl sonra ikametgahını daimî olarak Paris'e aldırıştır. Paris'te Thomas Corneille, Le Mercure Galant'ın editörüydü ve Fontenelle de bu dergiye ara sıra katkıda bulunmuştur; zira Paris'e taşınmadan önce Le Mercure Galant ona bu konuda teklifte bulunmuştur. Mayıs 1677'de dergide hakkında şu ifadeler yer almıştır:

“Yirmi yaşında iken, çoğu kırk yaşında olanlardan daha fazla bilgiye sahip olan M. de Fontenelle, Rouen'lidir; o bu şehirde yaşar ve onu burada gören en iyi soylularımızdan birkaçı onu taşrada yaşıyor halde bırakmanın cinayetle eşdeğer olduğunu söylemektedir.” (Robertson ve O'Connor, 2009: 18).

Fontenelle Paris'e geldiğinde, kısa süre sonra Henri Justel, Doktor Bourdelot, kimyager Lémery ve geometri uzmanı Sauveur gibi adamların etrafında toplanan bilim adamı ve özgür düşünür gruplarıyla temas kurmuştur. Yine Rouen'den arkadaşları Abbé de Saint-Pierre ve Varignon'un evinde saatler geçirmiştir ve orada Malebranche ile tanışmış olma ihtimali de vardır. Fontenelle sadece bu tür gruplarda değil, Ninon de Lenclos, Mme de la Mésangère, Düşes Du Maine ve Mme Tencin tarafından düzenlenen moda salonlarında da tanınan bir figür olmuştur. Fontenelle'in alimler ve dünyevi salonlar arasında bir arabulucu olarak görev yaptığı ve ikincisini esas dinleyici kitlesi olarak gördüğü de sık sık öne sürülmüştür. Mme de Lambert ile birlikte Fontenelle, seçimler neticesinde yirmi sene boyunca Akademi üzerinde etkili oldular. Dekanı olduğu bu Akademi'de altmış altı yaşına kadar kalmıştır.

1697'den itibaren Académie des Sciences'in daimî sekreteri olan Fontenelle, artık oldukça yetkili ve yerleşik bir ofise sahipti. Burada akademiye sunulan anıları yayınlamış ve bu konuların tarihini yazmıştır. Burada bilimdeki yeni gelişmeleri takip etmiş, çoğu Avrupa ülkesindeki bilim adamlarıyla görüşüp ve çalışmalar yapmıştır. Fontenelle, Montesquieu'nun de yakın bir arkadaşıydı.

Fontenelle'in felsefeye ve bilime en özgün katkısı, benzer masalların çeşitli kültürlerde birbirinden bağımsız olarak ortaya çıktığı teorisini desteklemesi ve aynı zamanda geçici olarak kendisine hitap ettiği De Origin des Fables'da ("Masalların Kökeni": 1974) gösterilen tarih yazımına karşı geliştirdiği karşılaştırmalı din yaklaşımı olmuştur.

Fontenelle, Fransız Aydınlanması'nın meşhur filozoflarından ve öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki, Voltaire onun için, "*XIV. Louis yüzyılının ürettiği en evrensel ruh olarak kabul edilebilir.*" demiştir (Robertson ve O'Connor, 2009: 45). Onun bir önemi de 17. yüzyıl fikri akımları ile 18 yüzyıl fikri akımları arasında bir köprü ve halka oluşturmuş olmasıdır. Aynı zamanda içinde bulunduğu zamanın bilimsel ve felsefi devrimi ile diğer filozoflara arasında bir bağ oluşturma işlevi vardır. O felsefenin bilimselleşmesi için çok çalışmıştır ve geleneksellerle modernler arasındaki çatışmada önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda ona göre bilimsel bilgi son zamanlarda oluşturduğu birikimle ve yayılmasıyla artık modernlerin üstünlüğünü kanıtlamıştır. Yani o Aydınlanmacı felsefenin ilerlemeci yönünü temsil eden bir figürdür. Bu önemli özelliği sadece teknik bakımdan değildir; o tarihsel açıdan da büyük bir önem taşır ve felsefeye özgün katkılarda bulunmuştur.

O ham modern doğa tasarımını popülerleştirmiş hem de sorgulanmamış tüm inançlara ve kurumsallaşmış halde olan dine savaş açmıştır. Dolayısıyla Fontenelle sekülerleşmenin ve bilimin en güçlü savunucularından biri olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda o bilimin, doğa

hakkındaki araştırmalarının hiç aralıksız ilerleyeceğini ve sonunda da insanların en büyük harikaları göreceğini ve hatta bir gün insanların kanatlanıp gökte uçacağını dile getirmekteydi. Bilim yöntemlerinin gitgide ilerlediğini, bilim insanların zihninin kalitesinin bile fazlaca arttığını ve bilim alanında üretme kabiliyetlerinin ve çalışma alanlarının oldukça genişlediğini dile getirdi. Bunun yanı sıra artık insanların geçmişteki bir zamana dönüp bakmaktan bıkmış usanmış olduğunu ve gelecekteki altın bir ağ yönelmesi gerektiğini, bu bağlamda da öbür dünya inancı sarsılmış olan bu toplumun artık ümitlerini geleceğe bağlaması gerektiğini ifade etmiştir.

1.2. Eserleri

1.2.1. Dünyaların çokluğu zerine Konuşmalar

"yle bir kitap yazma dengesi inşa etmek istedim ki hem bundan bilgiler eğlenmesin ve dolayısıyla önemsiz ve değersiz bulmasın ve hem de halkı eğlendirmeyecek kadar da yavan ve kuru olmasın. Biraz fizik bilgisi olanları, bu kitabın onlara herhangi bir bilgi verebileceğini düşünmediğim konusunda uyarmalıyım; bu kitap yalnızca, çalışma yoluyla zaten tanıdıklarını canlı bir şekilde sunarak onlara biraz eğlence sağlamış olacaktır. Bu konuları hiç bilmeyenlere ise, aynı zamanda onları eğlendirme ve bilgilendirme işlevinde olacağını bildiririm. Lakin, iki kitleyi de hedefleyerek yapmış olduğum bu şey bence başarılı olmadı ve dolayısıyla aslında hiç kimseye uygun olmaya cak bir yol seçmiş oldum. Çünkü böyle bir orta yol gt." (Fontenelle; 1686: 2)

Yazar bu kitabı ile ilgili hedefini bu özdeyişinde dile getirmektedir. Fakat kendisini meşhur eden kitabı bu olmuştur.

Descartes fiziğinin ve Galileo'nun güneş, dünya ve gezegenlere bakışının popüler bir açıklamasını ele alan bu eser Fontenelle ile Astronomi tartışmayı seven fakat bu tartışmalardan çekinen, Fransız bir kontesin evinde, akşamüstü yapılan sohbetler şeklinde gerçekleşmiştir. Fontenelle kontes ile geçen bu konuşmalarında evreni Descartes, Kopernik ve Bruno'nun sistemlerine dayanarak açıklamaya çalışmıştır.

Fontenelle bu orta yolunun kimseye hitap etmeyeceğinden korkmasına rağmen, tam tersi çok tutulmuştur ve kitap tartışmasız ilk popüler bilim klasiği haline gelmiştir. Steven Rendall, bu bağlamda şunları söylemektedir:

"Fontenelle'i bir "poplerleştirici" olarak tanımladığımızda, o zaman, kendisini genel olarak halka değil, yalnızca sınırlı bir elite hitap ettiğini hatırlamalıyız. Ancak Fontenelle'in kamuoyu kitlesi başından beri, 17. yüzyılın sonlarındaki diğer birçok yazarınkinden çok daha kapsamlı ve çok daha çeşitliydi."

Bu kitap 1686 yılında, yani Newton'un Principia'sından 1 sene evvel yayınlanmıştır. Fontenelle bu kitabında Descartes'ın felsefi düşünce anlayışını ve bu doğal oluşumun ilk bilimini insanlara izah etmeye çalıştı. Bu eser Güneş Sistemimizin özelliklerini ve doğa yasalarını aydınlatmak için, bilimsel sorgulamanın kullanımını tartışan konuşmalardan oluşuyor. Eser evreni ve oluşumunu mantıki bir şekilde anlatması bakımından popüler bir hal almış ve çok kez baskısı yapılmıştır. Fontenelle bu eseri ile popüler bilim üzerine yazılacak olan yeni yazıların ilham kaynağı haline gelmiştir.

Fontenelle'nin bu kitapla beraber oluşan popüleritesinin ne denli radikal olduğunu anlamak için, Kopernik (Dünya'nın Güneş etrafında dolandığını teorileştiren) gibi veya Johannes Kepler (gezegensel hareket yasalarını keşfeden) gibi eski doğal filozoflarla mukayesesi edilmesi gerektiği söylenmiştir. Bu bağlamda Purdue University'den Michael Lynn o dönemi şöyle anlatmaktadır: "Bu insanların kitaplarının 500 farklı kopyası çıkıyor ve belki 50 kişi okuyup ne anlama geldiğini anlayabiliyor. Sonra Newton geliyor ve Principia'yı yazıyor, belki 100 kişi ancak anlayabiliyor. Ancak insanlar şimdi bununla ne yapacaklarını anlamaya çalışmak için daha fazla yatırım yapıyor."

Fontenelle eserinde kullandığı yazı dilini, kendinden öncekilere nazaran hafif ve halka hitap eden ve yerel dilde yazmış olması hasebi ile halkta bunun karşılığı olduğunun farkına varmıştır. Fontenelle'nin bu popüleritesi diğer yazar ya da bilim insanlarının onu takip ederek eserlerini yerel dilde yayınlamışlardır. Örneğin; ünlü filozof Francesco Algoratti, "Kadınlar için Newtonculuk" adlı eserinde matematik dilini hafifleterek daha net hale getirmiştir. Yine Diderot ve D'Alambert eserlerinde cebir ve cerrahiye kadar tüm konuları aynı sadelikle tartıştılar.

Fontenelle'nin, bilimi, toplum için kolay bir dille anlatma başarısı göz önüne alındığında, bazı araştırmacılar, zamanın kapsamlı dönüşümlerine katılmak için Fransızca'nın gerekli bir dil olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hatta, 18. yüzyıl İsviçre yayıncısı olan Société Typographique de Neuchatel için hazırlanmış, İngiltere'den Rusya'ya ve Avrupa genelinde satın alınan Fransızca yazılmış on binlerce popüler bilim kitabını ortaya çıkaran bir veritabanı bile oluşturulmuştur. Ancak Aydınlanma'nın yalnızca Fransızca olmadığını, her ülkenin kendi biçimini yarattığını gösteren kitaplar da elbette bulunmaktadır.

Bu bağlamda, Avustralya National University'den bilim tarihçisi Lindy Orthia, Smithsonianmag.com'daki röportajında, 18. Yüzyıl'ın sonları ve 19. Yüzyıl'ın başlarında özellikle Paris ve Londra'da popüler bilimdeki kitle hareketleri açısından İngiltere ve Fransa'nın öne çıkan ülkeler olduğunu fakat dünyanın diğer yerleriyle karşılaştırıldığında, Fransa'yı öne

çıkaran şeyin, kentleşmenin ve merkezileşmenin yoğun olmasının yanı sıra, bilimin de hızla kurumsallaşması olduğunu söylemektedir. Bir diğer ifadeyle, popüler bilim, Londra'daki Royal Society veya Paris'teki Académie des Sciences gibi grupların yanı sıra genel toplumun ilgisine de ihtiyaç duymaktayken Fransız doğa filozofları tarafından bu noktada büyük bir atılım gerçekleşmiş oldu. Bu konuda Fontenelle'nin bu eserinin yanı sıra, Aydınlanma döneminin diğer bilim yazarları arasında da Newton'un çalışmalarını Fransızca'ya çeviren Émilie du Châtelet; kimyasalları tanımlamak için bir sistem yaratan Antoine-Laurent Lavoisier ve demokratik yönetimde bilimsel akıl yürütmenin kullanılmasını savunan Nicolas de Condorcet de yer almaktadır. Fakat bunlar arasında hepsinden önce Voltaire olarak bilinen François-Marie Arouet gelmektedir. Kendisi, Newton'un araştırması üzerine yazılar da dahil olmak üzere; 70'den fazla cilde yayılan yüzlerce makale ve hikâye yazmıştır.

Fontenelle'nin bu eserinde sorunsallaştırdığı meseleler, bu kitabın giriş sayfalarında şöyle ortaya konmaktadır:

“Bu önsözde söylenecek başka bir şey kalmadı ama kolay kolay tatmin olmayacak bazı insanlar var. Bunun sebebi, onlara verecek iyi izahların olmadığından değil, en iyi izah verilse bile hiçbirisiyle yetinmeyecek olmalarındandır. Onlar, dünyadan başka yerlerde yaşayanlar olduğunu hayal etmenin dini açıdan tehlikeli olduğunu düşünen aşırı titiz kişilerdir. Evet, bazılarının dini konularda aşırı hassas olduğunu biliyorum ve insanlar için yayınladığım bu şeylerde benim fikirlerime karşıt fikirlere sahip olan kişileri gücendirmek istemiyorum ama aslında gerçek din, benim üzerinde yaşayanlar olan sonsuz sayıda dünya sistemime karşı bir önyargı geliştiremez, en fazla hayal gücümün hatasını düzeltmek gerekebilir.” (Fontenelle, 1686: 15).

Bu büyüleyici ve sofistike diyaloglar, Kopernik sisteminin kabulünü sağlamada diğer tüm çalışmalardan daha etkili olmuştur (Britannica, 2021: 1). Fontenelle'in bilimsel dökümantasyon temeli yetersizdi ve figürlerinden bazıları kendi zamanı için bile fazlaca hatalıydı. Ayrıca yayımlandığı yıl da talihsizdi: Çalışmasının dayandığı Kartezyen girdap teorisi, sonraki yıl Isaac Newton'un Principia'sında çürütüldü. Ancak Entretiens yine de son derece başarılıydı. Fontenelle, bu kitap sayesinde 1691'de Académie Française'ye ve 1701'de Académie des Inscriptions'a seçildi.

1.2.2. Ölülerin Diyaloğu

Fontenelle'nin kendisi için itibar yaratmaya başlayan ilk eseri Lettres Galantes'tir (1683), ancak ilk gerçek büyük başarısı Dialogues des Morts'dur (1683). Bu çalışmada, Lucian'ın Sokrates ve Montaigne, Seneca ve Scarron gibi filozoflar arasındaki diyalogları

üzerine modellenen konuşmalar biçiminde okuyucuya yeni felsefi fikirler sunmuştur. Bu kitabın en az on iki baskısı 1715'ten önce yayınlanmış ve çok geçmeden İngilizceye ve diğer dillere de çevirileri çıkmış ve diğer yazarlar tarafından da çokça taklit edilmiştir.

Bu kitapta Fontenelle, pagan dinlerini, okuyucunun kaçınılmaz olarak Hristiyanlık için de geçerli olduğunu anlayacağı eleştirilere maruz bırakmaktadır. Aynı din karşıtı önyargı, Katolikler (Roma) ve Kalvinistler arasındaki anlaşmazlıkları sembolize etmek için Borneo'da bir iç savaşın kullanıldığı eğlenceli hiciv Relation de l'île de Borneo'da (1686; "Borneo Adası'nın Hesabı") görülmektedir.

1.2.3. Kahinlerin Tarihi

Histoire des Oracles başlığı altında 1687'de yayınlanan iki makalesi bazı teolojik tartışmalara neden olmuştur. Konuya bilimsel bir şekilde yaklaşırken, kahinlerin aslında doğaüstü etkiler yaratmadığını, bilakis bu algının genellikle rahiplerin sahtekarlığının bir sonucu olduğunu öne sürmüştür. Bu fikirlerini öne sürerken kilise ile çatışmanın bir yolu olarak da eğer Tanrı izin verseydi şeytanın ancak kahinler ile birlikte çalışacağını söylediği kanaatlerini peşine beyan etmiştir. Bu kitabın içeriği, kahinlerin sırf iktidar sahibi olmak için tarih boyunca insanlara gerçek olmayan şeyler anlatıp onları uyuşturduğu, çarpık bir din yorumu geliştirerek ve uydurma enformasyonlar üreterek dine de ilerlemeye de zarar verdiği savıdır. Fontenelle bu kitabında kendi tarih felsefesini ortaya koymuştur. Buna göre kahinlerin geçmiş toplumlarla ilişkisini bugün ile ilişkilendirerek detaylıca irdelemiştir.

1.2.4. Antik ve Modern Üzerine Kısa Bir Söz

Fontenelle 1688'de Digression Sur Les Anciens et Les Modernes'i yayınlamıştır ve burada modern insanların zihninin daha fazla olgunlaştığı için kadim insanlardan daha üstün olduklarını savunmuştur. Yani Fontenelle zaman geçtikçe insanların bilim eliyle ilerlemesi neticesinde daha fazla olgunlaştıklarını dile getirmiş, lineer bir tarih görüşü ortaya atmıştır. Fakat onun bu fikirleri bazı kesimler tarafından kabul görmemiş vs beraberinde nüfuz sahibi birkaç kişinin ona muhalefet etmesi yüzünden onun Académie Française adlı akademiye katılma girişimi 4 kez reddedilmiştir.

1.2.5. Matematiksel Öğrenmenin Yararlılığına Dair

1699'da Fontenelle, Matematiksel Öğrenmenin Yararlılığına Dair'i yazdı. Bu kitapta vurgu yaptığı temel konuya şöyle değinmiştir: "İnsanlar neden matematik ve doğa felsefesine

düşkünlerdir veya hangi amaçla düşkün olmalıdır? İnsanların çoğu, anlamadıkları ve güç buldukları bilgi alanları için çok kolay bir şekilde yararsız olduğunu söylüyorlar. Oysa bu bir çeşit bilinçsizliktir.”

Fontenelle bu kitabında, matematiği öğrenmenin yararlılığı bağlamında fizik, geometri ve astronomi bilimlerine değinmiş, bu çok önemli bilim sahalarının gelişmesi için matematiğin temel bir rol üstlendiğine vurgu yapmıştır.

1.2.6. Bilimler Akademisi'nin Yenilenmesinin Tarihi

Fontenelle, Académie des Sciences'ın daimî sekreterliğini yaptığı görevinde, 1708, 1717 ve 1722'de üç cilt halinde çıkan Histoire du Renouveau de l'Académie des Sciences'ı yazdı. Bunlar, Fontenelle'in Akademi'nin işleyişine ilişkin keskin tartışmalarını ve yazdığı bir eserdir. Bu kitaplarda en çok öne çıkan bölüm Éloges olmuştur. Douglas McKie bu eser için şöyle demektedir:

“Éloges bugün daha çok hatırlanıyor. Çünkü hem dili basit hem anlatımı kesin hem de içeriği başka içeriklerden etkilenmemiştir. Eserde birbirinden önemli 69 tane gök bilimciyi, kimyageri, fizikçiyi, anatomisti ele alarak bilim dünyasına büyük bir katkıda bulunmuştur. Dolayısı ile Fontenelle'nin bu eseri diğer dillere de kolayca ve çok başarılı bir şekilde çevrilmiştir ve çokça taklidi de edilmiştir.”

Fontenelle'in bu kitabında ortaya attığı görüşlere göre bilimin gerçek anlamı ne maddi gelişimdedir ne de bilim insanının doğa sürecine dair giderek artmakta olan bilgisindedir. Bu özellikleri bilime ancak bir katmadeğer sağlamıştır. Bilimin gerçek anlamı, zihni kademeli olarak cehaletten ve kehanetlerin aldatıcı içeriklerinden özgürleştirmesinde yatmaktadır. O bu sürece duyarlı olanların ve tabiiyet gösterenlerin hem kendileri için hem de toplum için gerçekten devrimci bir yaşam biçimi yarattığını ifade etmiştir. İşte yazar bu kitabında ele aldığı birbirinden farklı bilim insanı yaşamı örneklikleri ile, bu konunun hayatiyetine vurgu yapmış ve temellendirme getirmiştir.

1.2.7. Masalların Kökeninden

Fontenelle, De l'origine des Fables'da (1724) Yunan ve Amerikan Kızılderili mitlerini karşılaştırmış ve mitolojiye karşı insanların evrensel bir yatkınlığı olduğunu, her toplum ve her zamanda görülüp gözlemlenebileceğini öne sürmüştür. Bu bağlamda da mitleri saçma olarak niteleyerek bu gibi hikayelerin daha erken toplumlarda, daha ilkel ve gelişmemiş insan toplumlarında büyüdüğünü savunmuştur. Dolayısıyla masalları oluşturan temel köken evvela

bu değişmez insan doğasıdır. Ancak bu insan doğası zamanla bilimin ilerlemesi sayesinde insan zihninin gelişmesinin ve bireysel düzlemde dahi olsa insanların kendilerini bu gelişmemişlikten kurtarmasının mümkün olduğunu dile getirmiştir. Bu kitabı için şöyle demiştir: Bu kitapta Fontenelle felsefenin insan merakını en çok cezbeden konulardan birini seçmiş çünkü herhangi bir gezegende, dünyamıza benzer bir yaşantının olup olmadığı konusundaki öğrenme merakımızın buna sebep olduğunu söyler (Fontenelle; 1724; 11).

Fontenelle'ye göre insan doğası her zamanda ve her coğrafyada aynı olduğu için, çok farklı kültürlerde de yaşasalar birbirinden bağımsız ve habersiz olarak benzer ürünleri ortaya koyacaklardır. Fontenelle' masalları oluşturan düşüncelerden dolayı da mitleri bilim dışı saymaz. Çünkü hayal etme üzerine tasvir ettiği insan doğası bu mitleri oluştururken düşüncelerinden bağımsız değildir. Ömer Seyfettin'in de neden Fontenelle'den etkilendiğini buradan anlamaktayız. Dolayısıyla masalların kökeni aslında bu değişmez insan doğasıdır. Onun bu görüşleri uzun yıllar sonra Folklor bilimine de bir kaynaklık teşkil edecektir.

1.2.8. Bilim Adamlarına Övgüler

Fontenelle'nin yazmış olduğu "Eloges des Academiciens" adlı eseri 17. Yüzyılda bilimin ve bilim insanlarının yükselen itibarını ortaya koymaktadır. Bu eserde akademi üyelerinin hayatları anlatılmaktadır. Aile yaşamlarına ve çocukluktan bugünlerine değin yaşam öykülerine yer verir. Ve sonrasında da ortaya koyduğu çalışmalardan, bu bilimsel çalışmaların insanlık tarihi için öneminden ve ortaya çıkarttığı sonuçlardan bahseder. Eserin büyük hacmine rağmen bu bilim adamlarından, Fontenelle'nin en önemli gördüklerinden bazıları şu şekildedir: Lois Carre, Du Verney, Lemery, Regis ve Tournefort.

Lois Carre, bir çiftçi ailesinin oğlu olarak 1663 yılında Bire'de dünyaya gelmiştir. Ailesinin talebi onun rahip olması yönündedir. Onların etkisi ile 3 yıl teoloji dersleri almış, fakat bu alanın kendine uygun olmadığını anlamıştır. Babası desteğini kesince kendine yer ararken Malebranche'nin yanına yerleşmiştir. Onun da yönlendirmeleri ile Kartezyen felsefe ile ilgilenmiştir. Çoğunlukla fikirleri de onun felsefesi ile uyumaktadır. Yazılarında Malebranche etkisi görülmektedir (Fontenelle, 1742: 145-147).

Guichap Joseph du Verney, 1648 yılında Fuers'de doğmuştur. Avignon'da 5 yıl tıp eğitimi aldıktan sonra 1677'de Paris'e taşınmıştır. Beynin anatomisi hakkında oldukça geniş bilgiye sahip olan Du Verney, bu konuda birçok konferanslar vermiştir. Hitabet yeteneği oldukça kuvvetli olan Du Verney, kısa sürede çevresinde popüler hale gelmiştir. Fransa tahtının veliahdına anatomi konusunda dersler vermiştir. Veliahdın derslerinden sorumlu olan kişiler ona felsefe konusundan eğitim vermek isteyince alanından uzmanlardan ders almasını

sağlamıştır. Hitabetinden ötürü prens onu zevkle dinler ve sonraki dönemlerde ülke yönetimi için prensi donanımlı hale getirmeye çalışmış (Fontenelle, 1742: 210-213).

Nicholas Lemery, 1645 yılında Rouen’de dünyaya gelmiştir. Paris ve Montepellier’de kimya derslerini aldıktan sonra tüm Fransa içindeki en popüler kimyagerlerden de öğrenimini aldıktan sonra Paris’e yerleşmiştir. Burada kimya üzerine dersler vermiştir. Lemery daha sonra kendine ait laboratuvarını oluşturmuş ve burada dersler vermeye devam etmiştir. Ünü o kadar yayılmıştır ki Tournefort, Regis gibi dönemin en ünlü kimyager ve anatomistleri bile onu dinlemeye gelmiştir. Fontenelle’yi etkileyen tarafı ise bu laboratuvarlara halktan da gelenler çok olmuştur. Kadınlar bile olağanüstü rağbet göstermişlerdir.

Regis, zengin bir ailenin çocuğu olarak 1632 senesinde dünyaya gelmiştir. İnsani bilimler ve felsefe alanında olağanüstü bir başarı yakalamış olan Regis’e masrafları karşılanacak şekilde doktora yapmasını isterler fakat o, eğitimini Sarbonne’da almadığı için kendini buna layık görmez. Eğitim almak için oraya gittiğinde, bir hocanın bir soruyu yarım saate cevaplama ile olaydan tiksindir ve Kartezyen felsefeye yönelir. Konuşma ve soyut olayları tabanın anlayabileceği şekle getirmede üstün bir yeteneği olan Regis, Toulouse’da kısa sürede felsefeyi popüler hale getirmiştir. Fontenelle, yine Regis’inde bu karmaşık meseleleri halka yaymasından ötürü o onu başarılı bulmaktadır. Hatta Toulouse’da sıradan bir kadına Kartezyen felsefe hakkında bir tez yazdırıp, halka açık olarak da savunmasını yaptırmıştır. Bu da modernlerin artık antiklerden daha ileriye gidebileceği bir durum olarak yorumlanmıştır. Fontenelle bu noktada modernleri bir adım daha öne çıkardığı için Regis’i üstün felsefeci olarak niteler (Fontenelle, 1742: 301-302-389-393). Tournefort, 1656’da Fransız asil bir ailenin oğlu olarak Aix’de doğmuştur. Doğayı merak eden yapıya sahip olan Tournefort, Cizvit okulunda olmasına rağmen dersleri kaçırıp, botanik ile ilgilenmiş, bitkilerin gelişimini gün gün takip etmiştir. Babasının ilgisinden dolayı felsefeyle ilgilenmeyi seven Tournefort, içten içe Descartes’e merak salmış ve Kartezyen felsefeyle de ilgilenmiştir. Babası teoloji dersleri için gönderdiği okuldan kaçarak, botanik ve bitkilerle ilgilenmiştir. Babasının yönlendirmelerinin aksine Fizik, anatomi tıp ile daha yakından ilgileniyordu. Doktor amcasından cesaret alarak malumun ilanını yapmış ve eğilimleri olan fizik, tıp, botanik alanında ün kazanan bir bilim adamı olmuştur (Fontenelle, 1742: 448-452).

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN FELSEFE VE ÜTOPYA TOPLUMU

Modern düşüncenin tarihine değinmeden ve tanımını ortaya koymadan evvel modern sözcüğünün etimolojik analizini yapmak konu bağlamında yararlı olacaktır. Modern kelimesinin kökeni Latince'dir ve 'tam şimdi', 'son zamanlar' manasına gelen 'modo' kelimesinin 'bugün' anlamındaki 'hodiernus'tan türeyen 'modernus' kelimesinden oluşmaktadır (Cevizci, 2011: 715). Kelime bu bileşenleriyle 'antik yahut eski olmayan şey ve çağdaş olan şey', 'yakın bir dönemi nitelendiren şey' ve 'mevcut zamana dair' gibi anlamları imleyen bir sıfat olarak kullanılmaktadır. Bu kelime tarihsel süreç içerisinde mana bakımından birkaç defa değişmiştir ve ilk kullanımı milattan sonra 5. yüzyılda olmuştur. Kullanılma amacı ise Hristiyanlık dinine geçen Roma kültürünü eski pagan ve putperest kültürden ayırmak niyetiyle şimdiki zamanı eski zamanın aleyhine olumlayacak bir biçimde kullanmak olmuştur. Sonrasında Ortaçağ Hristiyanlığında ise bu sözcüğün içeriği değişmiştir ve değer bakımından da büyük bir farklılığa uğramıştır. Bu kelime yine 'yeni olan' anlamına gelse de bu sefer gelenek tarafından kutsanmak yerine bilakis her şeyi kötülemek niyetiyle küçültücü bir anlam yüklenerek kullanılmıştır. Daha sonraki tarihi süreçte Rönesans'la birlikte bu kelimeye üçüncü bir farklı anlam daha yüklenmiştir. Kelime, Petrarca'nın tarihi sınıflandırması aracılığıyla bugün anladığımız anlam ve vurgusuna kavuşmuş olur.

Modern sözcüğünden türeyen çoğu kelime birbiriyle karıştırılmakta ve bir terim kargası kargaşası yaşanmaktadır. Buna göre modernlik, modernite, modernleşme ve modernizm gibi kavramların her biri birbirinden farklı anlamlara gelmektedir. Moderniteye, kendisinden evvel oluşan ilmi anlayıştan bütünüyle ayrılmaya işaret eden en geniş kapsamlı kavram denebilir (Küçükalp, 2003: 48). Modernite de *"özgül bir düşünme biçimine tekabül eden, rasyonalite olarak biriken ve tasarlanan bir şekilde hareket eden özel bir hayat biçimi ve rasyonalitenin her dışsal görünümünü içeren kurumsal bir kompleks"* olarak tanımlanabilir (Çiğdem, 1997: 77). Modernleşme ve modernlik kelimeleri ise, evvela Avrupa'da 17.yüzyıl itibariyle başlayan ve devamında neredeyse bütün dünyayı etkileyen tüm toplumsal hayat ve örgütlenme şekillerinde köklü bir değişime; aynı zamanda kapitalist ekonomilere, ulus devletlere, kentleşmeye ve sanayileşmeye geçme gibi büyük farklılaşmalara ve de geleneksel toplumsal yapıların çok hızla eriyip etkinliğinin kaybolmasına gönderme yapan sosyolojik bir içeriğe sahip bir kavram olarak açıklanabilir (Küçükalp, 2003: 52). Ayrıca modernizm kelimesi aynı zamanda güzel sanatlar alanında kullanılan bir terim olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu

terim "sanatın başlıca amacının gerçekliği olduğu gibi, nasılsa öyle temsil etmek olmadığını, sanatçının hepten zamanı aşırı değerlere yönelmesi gerektiğini savunan; çok büyük ölçüde gerçekçi estetik anlayışına karşı tepki olarak 21 yüzyıl sonlarında doğmuş estetik öğretisidir" (Uzun, 2008: 1005).

Ütopyanın en genel tanımı ise, gerçekte olmayan zihinde tasarlanmış ideal toplum fikri anlamına gelir. Bugünün zaman diliminde gerçekleşmesi imkânsız olan tüm pozitif toplum tasarımları ütopya olarak adlandırılabilir. Aynı şekilde karşıtına da distopya adı verilir. Distopyalar da negatif toplum tasarımlarıdır. Toplum gidişatına yönelik felaket öngörülerinde bulunan ve yaşanması istenmeyen toplumsal enstantaneler üreten bir kurgu anlayışdır. Bu kurgu anlayışı şeklinde yazılan eserlerden biri olarak Jonathan Swift'in kaleme aldığı Gülliver'in Gezileri, neo-klasik dönemin en önemli eserlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamuoyunda çocuklar için yazılmış bir masal kitabı olarak algılansa da yazıldığı dönemin ekonomik, dini, sosyal, siyasal ve ahlaki yaşantısını eleştirmektedir. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde farklı bir toplumu anlatmaktadır. Özellikle 3. bölümde dönemin modern sanat, bilim anlayışını ağır şekilde eleştirmektedir. 3. bölümde Swift, dönemindeki sanat, bilim tümüyle etkili olduğu için, sanat ve bilim adı altında çok saçma kısır tartışmaların yapıldığını söylemektedir. Bu bölümde bir modernizm eleştirisi yer almaktadır. Eserin 4. bölümünde ise Houyhnhnms isimli zeki atlar tarafından yönetilen bir ülke tasarlanmaktadır. Burada genel anlamda ahlaki konulara eleştiri getirmiş ve insanın aşağılık, vahşilik yönünü ve değerleri nasıl hiçe sayabileceğini işlemiştir. Swift'in yarattığı bu ütöpik toplumda insanların iticiliği, hayvanlardan bile daha aşağı oluşu, bu atlar üzerinden aktarılmıştır. İnsanın çıkar doğrultusunda değerleri nasıl çiğneyip atabildiğini burada bize göstermiştir. Swift'in eserini böyle ütöpik bir eser olarak görmek de mümkündür.

Yine değerler açısından modernizm eleştirisi olarak kaleme alınan bir başka eser de Daniel Defoe'nun Robinson Cruse adlı eseridir. Robinson Cruse'da işlenen en önemli konu ekonomik gerçeklik olarak göze çarpmaktadır. Bu dönemde İngiltere'de burjuvazinin yükselişi ile beraber burjuvazinin yıllarca hükmedeceği açıkça görülmektedir. Eski feodal sistemlerin çağın gerisinde kalacağı aşikardır. Bu dönemde her şeyin pragmatik açıdan değerlendirilmesi daha çok öne çıkmıştır. Burada Robinson Cruse'un yaşadığı ada ütöpik bir dünya olarak karşımıza çıkmaktadır. Ada, herhangi bir kısıtlama bulunmayan, bürokrasinin yer almadığı, bireyin özgür iradesi ile eylemlerini gerçekleştirdiği bir ütöpik devleti temsil etmektedir. Defoe bu ütöpik yapıtta siyasi ve ekonomik görüşlerini ortaya koymuştur. Bu ütöpik devletteki yapıp etmelerin bir kısmı İngiltere için hala geçerli modeldir. Burada Defoe bir yandan da bir

modernizm eleştirisinde de bulunmuştur. Pragmatik açıdan kazanımlar adına, değerler dünyasının bilim, aydınlanma üzerinden hiçe sayıldığını da ortaya koymuştur.

Deniz Kurtyılmaz, ütopyalarla ilgili şöyle söylemektedir:

“Ütopyalar ve karşı-ütopyalar en geniş anlamda bir roman türü olarak kabul edilmekle beraber, felsefi düşünme geleneğinin en canlı biçimde izlenebileceği özel metinler olarak görülmelidirler. Zira bir felsefe sözlüğünde, diğer edebi türlere ait başlık bulunmazken “ütopya” ve “ütopyacılık” maddelerinin var olması dahi, edebiyat-felsefe ilişkisinin ütopyalar üzerinden, başka edebi türlere nazaran çok daha sağlam kurulabileceğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Kaldı ki kimi ütopya örnekleri de edebiyatçılar tarafından değil, fakat düşünce tarihinin önemli filozoflarınca kaleme alınmıştır. Ayrıca modern kabullerin, metotların ve projelerin tümünün on altıncı yüzyılla beraber kendisini gösterdiği ve yirminci yüzyılla birlikte ise alenen eleştirildiği edebi metinler olması, ütopyaları ve karşı-ütopyaları felsefe tarihi açısından ayrıcalıklı konuma yükselten bir diğer faktör olarak karşımıza çıkar. Böylece ütopyalar ve karşı-ütopyalar yaşadığımız modern dünyanın mahiyetini anlama çabasının en rahat sürdürülebileceği mecralardan ikisi olurlar.” (Kurtyılmaz, 2014: 8).

Şimdi, çalışmanın devamında modern kavramı tüm açılımları ile ve ütopya kavramı da tüm kapsamı ile detaylandırılacaktır.

2.1. Genel Hatlarıyla Modern Felsefe

Modern felsefenin temelleri, Rönesans düşüncesi ile ortaya çıkmaya başlamış ve esas olarak 17. yüzyıl ve 18. yüzyılın Aydınlanmacı düşüncesi ile büyük ivme kazanmıştır. 19 yüzyıldan itibaren Kıt Felsefesinin etkisi altında gelişimini sürdürmüştür. Bu felsefe temel olarak Ortaçağ sonrası düşünce ile Yeniçağ düşüncesi arasında bir kopuş ve ayrılma gibi bir anlama gelmekle birlikte aynı zamanda Ortaçağ düşünüşünden ve Skolastik felsefeden de bir kopuşu ifade etmektedir (Arslan, 1994: 37).

Ergun Temizkaya'nın deyişiyle:

“Modernliğin vazgeçilmez bileşeni akılcılaştırma dır. Rönesans'ın bireycilik ruhu Martin Luther'in şahsında, Kilise'nin ahlaki çözülsünün eklememesiyle Avrupa'nın kuzeyinde yeni güçlü bir dindarlık patlaması yaratmıştır. Rönesans Kilisesi'nin Grek-Roma kültüründen harmanlayarak oluşturduğu dünya anlayışı çözülsünün önemli nedenlerindedir.” (Temizkaya, 2002: 179).

Modern felsefe geçmişe nispetle yepyeni bir tarih felsefesi ortaya koyar. O Ortaçağ felsefesine karşıt bir düşünce sistemini imlemektedir. Orta Çağ'ı reddetmenin bir anlamı kişinin

öznesi olmadığı bir tarih anlayışını yadsımak anlamına da gelmektedir (Cevizci, 2007: 52). Zira Ortaçağ düşüncesi, evreni bir Tanrı tarafından yaratılan ve biricik olan bir varlık olarak tasavvur etmektedir ve Tanrı bu evreni yarattıktan sonra yönetmektedir de. Modern felsefe ise insanı kendi içinde yaratıcı ve özgür bir birey olarak tasavvur eder ve insanı bir kul olarak görmez; bir özne olarak görür. Bu düşünce Rönesans döneminde ortaya çıkmış ve beraberinde dünyanın Tanrı tarafından yönetildiğini reddederek, evreni tamamıyla insan eliyle biçimlendirilen bir süreç olarak tasavvur etmeye başlamıştır. Dolayısıyla insan varlığı artık bu dönemden itibaren din ve Tanrıya dair oluşturmuş olduğu bağımlılıklarından bertaraf edilip artık bütünüyle erki kendine dayanan özel bir varlık olarak telakki edilmeye başlanmıştır. Böylelikle artık insan Ortaçağ felsefesine oldukça uzak olan bir edip-eyleme hürriyetine sahip olmuştur. Modern felsefe insana ve dünyaya dair bu yeni inşa ettiği bakış açısının bir sonucu olarak insanı hem tarihin hem de kendinin bir öznesi kılmak suretiyle seküler ve yeni bir tarih felsefesi ortaya koymuştur (Akarsu, 1994: 83). Bu yeni tasavvurda artık insan için tarihin anlamı kendisine kapalı değildir ve bu sistemin kurucusu da yaratıcısı da insandır. Bu bağlamda modern felsefenin geçmişi bütünüyle inkâr ettiği ve geleneği yok saydığı söylenebilir. Modern felsefe, geçmişten tamamen farklı olarak özne temellidir ve yepyeni bir tarih ve insan tasavvuru ile ortaya çıkmıştır. Modern felsefe için aynı zamanda salt insan aklının bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Bu felsefe kendine has özerk bir felsefedir ve teolojinin tesirinden tamamen uzaklaşmış olmaklığıyla kendini ikame etmiştir. Skolastik felsefenin hemen hemen bütün büyük filozofu o dönemin üniversitelerinde dersler vermekteydi fakat Rönesans itibarıyla modern dönemin filozofları ve bilhassa da 17 ve 18. yüzyıldaki bütün büyük filozoflar, üniversitelerde ders vermekten uzak durmuşlardır (Cevizci, 2008: 230).

Kendinden önce Orta Çağ felsefesinde Tanrı, var olmuş olan bütün sistemlerin hem yaratıcısı hem bitiricisi, yani hem başı hem sonu olarak kabul edilmekte iken Modern felsefede tüm evren insan merkezli ve insan öznesine dayalı tasavvur edilmeye başlanmıştır (Vorlander, 2008: 128). Ortaçağ felsefesinin bu bakış açısı o dönemin felsefe literatürünün de hem muhtevasını hem de konu alanlarını belirlemiş ve teolojik temelli bir düşünce birikimi ortaya koymuştur. Bir başka deyişle Tanrı hem bilginin konusunu hem iktidarın kaynağını hem de değerini oluşturmuş ve her şeyi kapsamıştır.

Modern felsefede ortaya çıkan bu insan merkezlilik beraberinde felsefede rasyonalizmi ortaya çıkartmıştır ve bununla birlikte 19. Yüzyıla kadar modern felsefenin bütününde etkili olan eğilim ve tavır rasyonalizm olmuştur. Modern düşünce insan varlığını "düşünen öz" olarak tanımlamıştır (Zeller, 2001: 78). Bu düşünen insan özü ise matematik biliminin model olarak kabul edilmesi ile algılanır. Yani insan akli yalnızca matematiksel bir işleyişe indirgenir.

Dolayısıyla da bu yeni insan anlayışından ortaya çıkacak olan dünya görüşü de dinden yalıtılmış bilimsel bir dünya görüşü olmuştur. Bu da beraberinde tüm gücünü bilimden alan teknik bir uygarlık anlayışı meydana getirmiştir.

Modern felsefe baştan beri müstakil ve özerk bir alan olarak tebarüz etmiş olsa dahi modern bilimin etkisinde biçimlenmiştir. Bu sebeple de gerçekleşmekte olan bilimsel devrimin hususi taleplerine göre bir gelişme göstermiştir. Bu düşünceye göre insanlar Tanrı müdahalesinin olmadığı bu evreni dinle ve vahiy ile ilişkilendirmeksizin ve herhangi bir kurumsal otoriteyle bağdaştırmaksızın kendi çabasıyla araştırıp anlayabilir. Bu bağlamda Francis Bacon modernliğin ideolojisini ortaya koyan kişi olmuştur ve bu bağlamda eleştirel, sistematik ve mutlak bir girişim olarak modern bilim telakkisini formüle etmiştir (Rahmi, 2001: 54). Böylelikle bilimin kendisi felsefeyi de biçimlendirmiş ve bilimdeki ilerleme düşüncesi modernliğin özünü oluşturmuştur.

Modern felsefede bilgi teorisi ya da bir başka deyişle epistemoloji, metafiziğin ve ontolojinin önüne geçerek felsefenin merkezine oturmuştur. Bu döneme damgasını vurmuş olan bir başka eğilim ise, bu aynı epistemolojik çerçeve içerisinde dönemin hemen bütün büyük düşünürlerinde fark edilen bir metod arayışı süreci olmuştur. Felsefenin merkezine oturan bu epistemolojide bilimsel yöntemin dedüktif ve ampirik olmak üzere iki farklı bilgi görüşü de etkili olmuştur. Bir diğer ifade ile bu yeni bilimsel yöntem her iki temel unsuru da bünyesinde barındırmakta idi. Yani söz konusu bu bilimsel yöntemin ilk evrelerinden beri gelişimindeki tüm dönemlerde hemen tüm yetkin kişiler söz konusu tümdengelsel ve ampirik öğeleri benimsemişti (Arslan, 1994: 120).

Modern felsefe üzerinde modern bilimin bir başka mühim etkisi de yeni bir kozmoloji anlayışı neticesinde ontoloji alanında gerçekleşmiştir (Cevizci, 2010: 220). Yani Ortaçağ'daki doğa anlayışından tamamiyle farklı olmak suretiyle Modern felsefede ortaya yepyeni bir doğa tasarımı çıkmıştır. Bu anlayışa göre doğa artık birdir ve insan tarafından kullanılmaya müsait bir makinedir. Ve bu doğa tıpkı makine gibi bir mekanizmaya sahiptir ve bu mekanizmanın dilini de evrensel bir dil olan matematik oluşturmaktadır.

Özneyi merkeze alan bu yeni felsefede Etik de tıpkı diğer alanlar gibi büyük bir değişime uğramıştır. Ortaçağ'da teolojinin tasavvurunca bir içerime sahip olan etik artık insan öznesi baz alınarak yeniden inşa edilmiştir ve tıpkı ontoloji, epistemoloji ve tarih algısı gibi bu yeni anlayışa göre yapılandırılmıştır. Bu etik artık dini bir etik değil seküler bir etiktir. Bu etikte çıkış noktası insanın hazzı, arzuları ve sahip olduğu doğal yapısıdır (Cevizci, 2011: 10-18).

Modern felsefede siyaset felsefesi de birey olarak insan baz alınarak inşa edilir. Buna göre modern düşüncenin siyaset kuramlarının bir kısmı Rönesans Dönemi'nden itibaren artık

dinin ortaya koyduğu prensipleri toplumun şekillendirici prensipleri olmaktan çıkartmıştır ve toplumu dünyevi bir prensip etkisi ile kavramaya çalışmıştır. Bununla birlikte toplum doğal bir yapı olarak algılanmaktan çıkartılıp, kurgulanmış bir yapı olarak görülmeye başlanmıştır ve beraberinde de insan iradesine vurgu yapılarak insanın merkeze alındığı siyasi öğretiler üretilmiştir (Çüçen, 2010: 89). Sivil toplum mefhumu ise 17. yy. itibariyle birey haklarının vurgulanmaya başlanmasından sonra bir gelişme kaydetmiştir. Bu da sonrasında beraberinde insan iradesine vurgu yapılmasını arttırmıştır ve de bu insan iradesinin kendisini ortaya koyduğu zemin olan sözleşme mefhumunun da açıklayıcı bir ilke olmasını gerektirmiştir (Çüçen, 2010: 147).

Modern felsefe ile meydana gelen gelişmeler birdenbire yaşanmamış, belli süreçlerin sonunda gelişmiştir. Bunlardan ilk önemli kavşak Rönesans'tır. Bu bağlamda 15. ve 16 yüzyıllar bir geçiş kavşağı olarak kabul edilir. Yani bu dönem modern düşüncenin başlangıcı ile Ortaçağ arasında bir köprü olarak yaşanır (Kurtyılmaz, 2014: 45). Rönesans bir geçiş dönemi olduğu kadar felsefede yeni anlayışların belirmesine zemin hazırlayacak bir düşünce olan Hümanizmin de ortaya çıkmasında önemli bir basamaktır (Cevizci: 2012, 226). Öyle ki bu özelliği onu yeni bir çağ kılar ve bu çağın iki önemli keşfi vardır: Bunlardan biri Kristof Colomb'un ve Copernicus keşfettiği dünya ve insan keşfidir (Michelet, 1948: 3-4).

Rönesans'ın başlamasında etkili olan tarihi olaylardan biri Haçlı seferleri; diğeri Türkler tarafından İstanbul'un fethedilmesi, bir diğeri Avrupa'nın Coğrafi Keşifler aracılığı ile yeni dünyaya ulaşması ve bununla birlikte Endülüs'teki Müslüman varlığının da sona erdirilmesidir. İlk 1905-1272 tarihlerinde gelişen Haçlı Seferleri aracılığıyla Doğu'ya ait olan matbaa, pusula, barut ve kâğıt gibi teknik buluşlar Batı toplumlarına taşınmış olur ve matbaa ve kâğıdın yayılması sonucunda da 1450 senesinde Guttenberg, Almanya'da ilk matbaayı kurmuş olur. Bu matbaa, uzun bir kullanım ömrüne sahip metal harflerle basım yapabilen ilk matbaadır (Kurtyılmaz, 2014: 45). İşte bu matbaa sayesinde gerçekleşen kazanımlar sonucunda 50 senelik bir süre zarfında Avrupa'da yaygınlaşan matbaa vesilesiyle Rönesans'ın doğuşunun başlangıcı gerçekleşmiş olur. Nitekim bu buluş vesilesiyle kitap dağıtımına harcanan zaman çok büyük ölçüde kısalmış ve kitap yazmak da ekonomik olarak ucuzlamıştır. Bu sebeple de bilginin toplumsallaşarak yayılabilmesi daha evvel hiç deneyimlenmedik bir şekilde hız kazanmıştır. Bununla birlikte kilisenin toplum üzerindeki denetimi ve merkezi yönetimlerin halk üzerindeki erki, yani beraberinde sansür olgusu da artık kendisini ilmi düzlemde daha fazla hissettirmeye başlamış ve bu sebeple özgür düşünce ile öğretim arasındaki dikotomik durum daha bir daha da belirgin hale gelmiştir (Bloch, 2010: 8).

Pusula kullanımının yaygınlaşması sebebiyle Avrupa'daki denizcilik de ilerlemiş ve Osmanlı hakimiyetinde olan ticaret yollarına alternatif arayışı sebebiyle uzak yollar kat edilmesi neticesinde 15 yüzyılın sonlarında Avrupa, Yeni Dünya'yı keşfetmiştir. Bu uzun yolculukların farklı ve yeni kültürlerle rastlaşan Batı insanının tahayyülünde büyük bir ölçek genişlemesi yaşattığı aşikârdır. Öte yandan bu keşifler yeni pazarları da meydana getirir ve çok büyük hacimde altın ve gümüş Amerika kıtasından Avrupa'ya getirilir. Bu, dünyanın ekonomik ve ticari anlamda genişlemesi demek olur. Dolayısıyla artık Rönesans'tan itibaren üretim sadece yerel ihtiyaçları gidermekten öte daha uzak pazarlara da ulaştırılmaya başlandığı için kapitalizmin ilk dönem pazar ekonomisi, feodal dönemin ekonomik zorbalıklarına bir son vermiş olur.

Haçlı Seferleri sırasında çok sayıda feodal bey ölünce ya da topraksız kalınca artık barut kullanma teknikleri özellikle 1450 ve 1550 yılları arasında gelişmiş ve artık savaş meydanlarında kendini aktif bir şekilde göstermiştir. Bununla birlikte de Avrupa merkezi krallıkları da güçlenmiştir. Bu durum o dönemin ekonomik gelişmeleri ile de meczolunca artık kapitalizm ile birlikte yükselmekte olan kent burjuvazisi, merkezi krallıklarla birleşmiştir ve bu da kırsal kökene sahip feodal sistemin çökmesini hızlandırmıştır (Bloch, 2010: 8).

Rönesans'ın başlamasında etkili olan iki önemli siyasi gelişme daha vardır. Bunlardan biri 1453 senesinde Türkler tarafından Doğu Roma'nın yıkılması ile 1492 senesinde Endülüs'te bulunan Granada Emirliği'nin I. Isabel tarafından yıkılmasıdır. Bu iki siyasi farklılaşma sonucunda Granada ve İstanbul'da bulunan birçok yazma eser Avrupa'ya taşınmış ve bu yolla Batı, ekseriyetini Antik Yunan kaynaklarının oluşturduğu kitaplardan oluşan bu yazmaları yeniden keşfetme imkânına erişmiştir. Kelime anlamı Fransızca'da "yeniden doğuş" manasına gelen Rönesans'ta esasında bu yeniden doğduğu söylenen şey Antik Roma ve Yunan antikitesidir. Bu kaynaklarda yer alan eleştirel ve hümanistik fikirler Ortaçağ'ın durağanlığından sonra ilerlemeye hız ve imkan tanımıştır (Öğütçü, 2006: 69). Eski Yunan uygarlığına ait metinlerin gün geçtikçe daha fazla meydana çıkartılıp matbaa eliyle de seri bir biçimde Avrupa'da toplumsallaşması, Batı fikrinin kendine ait metinlere yönelmesine imkân vermiş ve bunun sonucunda da artık kurumsal otorite reddedilip bireysel özgürlük fikri benimsenmeye başlanmıştır. Bu eski metinlere ilgi duyulması evvela o dönemin entelektüel zümresinde bir katılıkla karşılanmış olsa da Antik Roma'ya ve Yunan'a ait pagan kültürünün zenginlik ve büyüklüğüne duyulmuş olan hayranlık ve takdir hisleri yükselince bu durum artık Skolastik düşüncenin zorbalıkla dikte ettiği tüm çerçeve ve algıların ortadan kaldırılmasında önemli bir atılıma dönüşmüştür.

Rönesansın ilk doğuşunda 12. Yüzyılda meydana gelen "tümeller tartışması" etkili olur. Bu tartışma Pierre Abélard, Anselmus ve Roscelinus gibi isimlerle hararetlenmiştir (Michelet, 1948: 24). Bilhassa Ockhamlı William fikirlerinin tesiriyle tümellerin insan zihni olmadan da insanlardan bağımsız bir şekilde var olmalarının mümkün olduğunu ve bu tümellerin, onların varlığının farkında olacak hiçbir insan zihni olmasa bile var olmaya devam edeceklerini savunan Platoncu kavram realizmi yerini artık, tümellerin reel bir varoluşa sahip olmadığını ve tüm tanımların yalnızca insanların yapıp etmeleri ile oluştuğunu savunan nominalizme geçmesine terk etmiştir (Cevizci, 2011: 757). Böylece artık dikkatler nesnelere üzerine yönelmiştir ve bu durum dönemin insanlarını doğa araştırmaları yapmaya yöneltmiştir ve beraberinde süreç içerisinde deneysel bilimler yükselmiştir.

Ancak bu gelişmeler epey bir müddet modern anlamda bilimsel yöntemlerden uzak bir şekilde seyretmiş ve sadece kataloglama işlemleri olarak sürmüştür. Dolayısıyla da doğa uzun bir müddet, bilimin nesnesi olmaktan ziyade estetik deneyimin bir merkezi olarak telakki edilmiştir. Bu konuyla alakalı Doğa Düşüncesinin Tarihi isimli kitabında Robert Lenoble, Rönesans dönemi içinde bilimin ilk örneklerini aramızın yanlış olacağını, çünkü her ne kadar Rönesans toplumu doğayı sevip, onu çok merak edip araştırırsa da onu bugün anladığımız anlamda bilimsel bir şekilde bilmekten uzak olduğunu dile getirmiştir (Bumin, 2003: 12).

Rönesans hem geçmiş pagan kültürünün olumlanması bağlamında vitalist ve animist bir gerileme hem de Ortaçağ'ın ve Aristoteles'in kapalı dünya anlayışından bütünüyle bir uzaklaşma manasında bir ilerleme olarak telâkki edilebilir. Bu eskiden kopma olgusu 17. Yüzyılda gerçekleşen modern bilim telakkisinin ortaya çıkmasına değin çok net belirmiş olmasa da vitalizm ve animizm, Rönesans dönemi sanatının yükselmesinin en temel sebepleri arasında gösterilmektedir. Sanat bu logos-dışı kültür zemininde ve bu bilim öncesi dönemde önemli bir gelişme imkânı bulabilmiştir (Bumin, 2003: 13). Sanatın bilimden daha hızlı geliştiği konusundaki sebep, kilisenin sanata nazaran bilim üzerinde daha baskıcı olması olgusuna bağlanmıştır. Bilimin öne Engizisyon mahkemeleri tarafından büyük oranda kesilmekteydi ve büyük bir baskı altında gelişimini sürdürmeye çalışmaktaydı. Bu sebeple tüm sanat dalları hızla bir gelişim göstermiştir. Sanatın geçirdiği bu gelişim hem içerik hem de biçim yönüyle seyretmiştir. Mesela resim sanatında dinsel konular halen işleniyor olmasına rağmen bunun yanında kompozisyonlar artık günlük yaşamın detaylarıyla ve o dönemin kıyafetlerinin yahut o dönemde yaşanan toplumsal şartların anlatımıyla bezenmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra Ortaçağ dönemi resim anlayışı süresince yukarıdan vuran ışık artık Rönesans resmi ile beraber yerini yatay ışığa, yani bu dünyadan vuran ve bu dünyanın içinde bulunan bir ışığa bırakmıştır.

Dolayısıyla tanrısal bakış açısı yerine dünyevi, seküler ve insani bir yaklaşım baş göstermiştir (Febvre, 1995: 81-92).

Bunun yanı sıra Niccolo Machiavelli, Thomas More, Tomasso Campanella ve Desiderius Erasmus gibi günümüzde hümanist filozoflar olarak anılan isimler de 16. Yüzyıl dönemi süresince yazdıkları kitaplarla dönemlerinin sosyolojik ve politik konularına kattıkları insan merkezli çözüm ve yorum yaklaşımlarıyla dikkat çekmişlerdir ve bu, yazdığımız makale bağlamında değerlendirildiğinde kaleme alınan bu ütopyalar da bu yeniliğin birer yansıması olarak görülecektir. Özellikle Campanella ve More, kaleme aldıkları eşitlik vurgusu yapan ütopya metinleri ile, neredeyse sosyalist denilebilecek devlet bakış açılarının zemininin Rönesans dönemine dayandırılabilir olunmasına olanak vermiş olan kişiler olarak ortaya çıkmışlardır. Kısacası insana dair yapılan vurgular ve zamanın sosyolojik özelliklerini eleştirme ve ortaya koyma temayülü, kendisini hem heykel sanatında hem edebi literatürde hem mimari ve dahi müziğe kadar tüm alanlarda göstermiştir. İşte bu sebeple Rönesans kelimesi sadece entelektüel bir harekete değil aynı zamanda estetik bir revizyona da gönderme yapmaktadır. Bunun sebebi tüm dallarda yaşanan bu gelişmeden kaynaklanmaktadır (Michelet, 1948: 51-60).

Rönesans fikrinin en öne çıkan niteliği, insanın her türlü bağılıktan kendini sıyrması suretiyle yalnızca kendisine dayanarak kendisini bulması olduğundan dolayı, Rönesans döneminde ortaya çıkan yenilikler sadece güzel sanatlar alanıyla sınırlı kalmamıştır (Küçükalp, 2003: 112). Bu bağlamda dinden uzaklaştırılmış bir kültür algısı ve sadece insanın temel alındığı bir değerler anlayışı çerçevesinde bir felsefe oluşturma gayreti güdülmüştür ve bu o dönemin tüm atmosferine etki etmiştir. İlkın akla dayalı ve dini unsurların mitoloji ile meczedildiği bu düşünce, zaman içinde artık akıl ve deneyin birlikte ortaya çıkarttığı doğruları bir mihrak olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda insan varlığının ve insanın dünyadaki yerinin tahlil edilebilmesi konusunda geleneksel tüm öğretiler ve dini izahlar bir kenara bırakılmıştır ve sadece aklın gücüne güven duyulur bir aşamaya gelinmiştir. Mesela Giovanni Pico Della Mirandola, henüz 1400'lü yıllarda, insanın kendini inşa etmede ve tanımlamada kendinden başka hiçbir mercie muhtaç durumda olmadığını ve hakikate ulaşmak için sürekli insanın araştırma yolu ile bir yolculuk sürmesi gerektiğini, ayrıca insanın Tanrıya benzer bir yaratılıştta üst bir varlık olduğunu dile getirmiştir (Yıldırım, 2004: 32). Erasmus ise çalışmalarını yaparken ömrü boyunca skolastik düşünceden yönelen yorum, eleştiri ve itirazlara aldırış etmemiş ve klasik Yunan metinlerini istediğince incelemiştir. Hatta Kilise'nin ortaya koyduğu yaşam anlayışına ve öğretilere çok sert itirazlar ve eleştiriler de getirmiştir (Bronowski, 2012: 105-117).

Rönesans felsefesi ilkin Parmenides'in fikirlerini her anlamda aşkına karşı bir karşıt güç olarak benimsemiştir. Buna göre tek gerçek varlık sadece kozmudur ve kozmos dışında da evrende gerçek bir şey yoktur. Bu düşünce şu yoruma yol açmaktadır: Bütün ve Bir, aslında insanın kendi içinde taşıdığı aynı hayatla doludur (Bumin, 2003: 13). Bu Stoacı fikirler doğa kavramının artık din, siyaset ve ahlak sahalarında etkin bir belirleyici olması ve doğa olgusunun da akla uygunluk içermesi beliriminde ele alındığı anlamını taşımaktadır. Mesela Hugo Grotius'un "doğal hukuk" ve Jean Bodin'in "doğal din" şeklinde ortaya attığı kavramlaştırmalar buna bir örnek teşkil etmektedir. Burada doğal hukuk derken kastedilen, insan aklına içkin tasarlanmış olmak suretiyle, sosyolojik gereksinimlere yönelik biçimlenmiş pozitif hukuka öncelik veren, evrensel ve tarih dışı bir hukuk anlayışıdır. Doğal din derken kastedilen şey ise, akıl ile doğanın birbirine özdeş kabul edildiği düşüncesi doğrultusunda, artık teolojik doğruların da akılla çelişik olamayacağı ve bu sebeple de tüm dinlerin esasen doğal bir dinden türemiş olduğu fikri anlamına gelmektedir. Bu konuların yanı sıra insan aklının politikada devlet merkezine getirilmesi ise Niccolo Machiavelli'nin meşhur Hükümdar adlı eseri ile gerçekleşmiştir. Machiavelli'ye göre devlet doğal ihtiyaçlar neticesinde oluşan bir kurum olduğu için, sadece ulusa dayandırılmış bir monarşi anlayışı ile ideal gücüne ulaşabilir. Bu kitap süresince insan tabiatının her yerde aynı şekilde olduğunun altını çizen yazarın bir diğer mühim niteliği, politikayı dinin belirleyiciliğinden kurtarması ve devlet başkanlarına ettiği tavsiyelerin geleneksel ahlaki öğretilere yahut teolojik metinlere uygunluğunu önemsemeksizin, hukuku ve dini, sadece devletin varlığını sürdürebilmesi ve gücünü diri tutması amacını gerçekleştiribilmesinde bir araç olarak yorumlamasıdır (Küçükalp, 2003: 113-115).

Gerçekleşen tüm bu şeyler, yani Her dalda rasyonelleşen ölçüler ve modern fikir ile beraber tebarüz eden yeni hümanist dünya algısı, beraberinde düşünceyi laikleştirmiştir. Laiklik, toplumda kurumsal hale gelmiş bir din otoritesinin eleştirisi olarak belirmiş, kendisini bir din eleştirisi kurumu olarak konumlandırılmıştır. Beraberinde yaptığı ilk şey, din zemininde bulunan kutsal yazıların diğer farklı eski metinlerle bütünüyle aynı yöntemlerle analiz edilmesi hürriyeti düşüncesini ve beraberinde bu kutsal metinlerin tarihi zaman içerisinde bazı yorum farklılıkları geçirdiği neticesini ortaya atmıştır. Dindeki rasyo ile uyumlu olmayan kimi savlar kötü niyetli yahut yanlış yorumların bir neticesi olarak telakki edildikçe, modern akla ve onun pratiklerine münasip olan rasyonel fikretme şekliyle çelişmeyecek bir din anlayışının da önü açılır hale gelmiştir (Kurtyılmaz, 2014: 51). Bu bağlamdan hareketle 16. ve 17. yüzyıl dinde reform hareketlerinin gerçekleştiği bir zaman dilimi olarak öne çıkar. Reformistlerin temel savları dinin yeterince idrak edilip yorumlanmasında kilisenin baskın otoritesinin tamamen reddedilmesi, insan ve tanrı arasındaki ilişkiye herhangi bir kurumsal üçüncü bir şahsın

girememesi vurgusu ve bir dine inanan bir şahsın inandığı kutsal metni kendi milli ana dili ile okuyup kendi anlayış ve kavrayışı ile yorumlayarak bireysel bir dindarlık anlayışı ortaya koyabilmesi tezidir.

Avrupa'da matbaanın yaygınlaşması ile beraber Yunanca birçok metin diğer dillere çevrilmiş, bununla beraber de ulusal dillere verilen önem daha da artmıştır. Bu da beraberinde Avrupa ülkelerinde ulus mefhumunun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda farklı ülkelere mensup toplumlar, milletleri dışında bir tek kiliseye değil, kendi buldukları bölgelerin yerel kiliselerine aidiyet kurmaları gerektiğini düşünmüşlerdir ve bu fikir dinde reformun tetikleyici unsurlarından biri haline gelmiştir. Bunun yanında eski metinlere yönelim göstermenin sonucunda Yunanca bilen kişilerin sayısı artmış, beraberinde Yunanca kaleme alınmış olan İncil daha fazla sayıda insan tarafından okunmuş ve dolayısıyla da bireysel olarak yorumlanma oranı oldukça artış göstermiştir (Urgan, 2003: 113-114). Bu doğrultu üzere 1517 yılında Martin Luther, Wittenberg Kilisesi'nin kapısına, yerleşik Hristiyanlık algısını, papalık kurumunu ve Katolik kilisesini eleştiren 95 maddeden oluşan meşhur bildirisini asmış ve dinde reform hareketini başlatan kişi olmuştur. Onu da beraberinde John Calvin takip etmiştir. Böylelikle iki büyük Protestanlık Kilisesi 16 Yüzyıl'da kurulmuş ve Reformasyon, Vestfalya Antlaşması'na değin, yani 1648 yılına kadar, tüm Avrupa'yı büyük oranda negatif yönde etkilemiş ve hatta büyük çaplı din savaşlarına neden olmuştur. Bu reform rasyonel ve kişisel bir dindarlık anlayışı ortaya koymakla Katolik kilisesinden kökten bir kopuşa sebep olmasının yanı sıra, aynı zamanda kurmuş olduğu bu iki büyük kilisenin öğretileriyle, modern kapitalist sistemin gereksindiği birey anlayışı için de mühim bir arka plan hazırlamıştır. Daha ziyade Almanya'da ve İskandinavya'da yayılım gösteren Lutherci anlayış, her şahsın devlet bünyesinde icra edeceği mesleğini kendi seçmesi gerektiği fikrinden hareket ederek, modern anlamda memur tipi insan anlayışının temelini atmıştır. Bunun yanında Calvinizm de daha ziyade Amerika ve İngiltere'de, yani genel olarak Batı Avrupa'da yandaş bulmuştur ve bu fikrin de ekonomik girişimleri kutsaması yoluyla, tacir tipi insan modelinin temellerini atmıştır (Küçükalp ve Cevizci, 2007-2003: 117-55). Bu bakımdan dinde meydana gelen bu yenilik hareketleri, evvelinde manastır ile sınırlanmış bir çilecilik anlayışını, iş hayatına yansıtmıştır. Böyle bir aktarım bu yönüyle devrimsel bir niteliğe sahiptir. Tanrının iradesini, yaşanmakta olan hayatın bütününe ve beraberinde ekonomik ilişkilere de yansıtma isteği yerini artık giderek, mesleki etkinliğin de aslında bir ibadet şekli olduğu yorumuna ve mesleki yükselmenin Tanrı katında bir yükselme ve bir seçilmişlik ölçüsü olarak anlaşılmasına yol açmıştır ve böylelikle Protestanlık, rasyonel iktisadi etkinliğin dini muhtevasını teşkil eder hale gelmiştir (Akalin, 2010: 3).

Tüm bu gelişmelerle birlikte modern Batı düşüncesinin oluşumundaki en mühim tesiri, bazı felsefi kabuller ve bilimsel gelişmeler gerçekleştirmiştir. Bugün bile "bilimsel" terimi ile "modern" terimi birbirinin yerine eş anlamlı kullanılacak şekilde konumlanmış ise ve "bilimsel çağ" ile "modern çağ" da aynı anlamda anlaşılacak şekilde içerimlenmişse, bu, bilimsel gelişmelerin tesirinin ne güçlü bir biçimde tezahür ettiği bir kanıtı olarak anlaşılmalıdır.

2.2. Ütopya Filozofları

Bu çalışma açısından bilhassa Krishan Kumar'ın ortaya attığı ve pek çok kişi için de kabul görmüş bir anlayış irdelenecektir. Bu anlayış, ütopyaların Batı düşüncesinin bir ürünü olduğunu ve gerçek anlamda ilk ütopyaların da Rönesans ile beraber meydana çıktığını ve ortaya koymuştur. Yani modernleşme ile ütopyalar arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Kumar, Thomas More'un Ütopya'sından önceki yazılmış ütopyacı yazınları gerçek bir ütopya metni olarak kabul etmez ve onun bu bakış açısına göre de ütopya, modern dünyanın ortaya attığı bir icattır (Kumar, 2006: 46). Aynı şekilde Fredrich Jameson da bu kitabı modernliğin tanımını yapan pek çok yenilikle çağdaş olarak ele alırken ütopya yazım işini de modern döneme has mucitlerin edebiyat alanına bir tezahürü olarak değerlendirir ve Ütopya eserini de bu türün ilk örneği olarak zikreder (Kumar:5). Ayrıca Gianni Vattimo için de modern rasyoculuk ile ütopyalar arasında sıkı örülmüş bir bağ bulunmaktadır. Ütopyaları her ne kadar Platon'a değin geriye dayandırmak mümkün olsa da bugün algıladığımız anlamda ütopyayı direkt olarak modern rasyocu fikir tarihi içinde daha belirgin bir şekilde buluruz. Fakat burada Platon'a biraz değinmekte fayda görmekteyiz. Çünkü Platon'da Timaios diyalogunda evrenden ve onu yaratan Tanrı'dan bahsetmektedir. Fakat onun diyalogunda ele aldığı konu da tıpkı Leibniz'in Teodise'sinde ele aldığı konuyla benzer durumdadır. Platon da bu diyalogunda evrenin oluş sürecini, değişenin arkasında değişmeyen gücü anlatmıştır. Fontenle'nin ele aldığı konu bağlamında bir tek diğer gezegenlerde yaşam olabileceği noktasında ve ortada bir yapı varsa onu yapan ve kullanan bakımından ortaya attığı düşünceler benzerlik göstermektedir. Bu noktada Platon'u ayrı başlık altında ele almadık ve konumuzu Platon'a kadar geri götürüp genişletmedik. Ütopya teriminin tezimizdeki tanımlamasına sadık kalarak konumuzu bu çerçevede devam ettirmekteyiz. Ütopya terimi idealize edilmiş kusursuz bir gerçeklik anlayışının sadece akılcı tasarım yoluyla gerçekleştirilmesi ile alakalı olduğu için tam manası ile modern sayılır (Vattimo, 2012: 99-100). Aslında ütopyaların sınırlarını çizmek ve onlara bir başlangıç tarihi tayin etmek konusundaki bu değişkenlik durumu öncesinde ona giydirilen tanımla yakından ilişkili olduğu için farklı araştırmacılar veya uzman kişiler için bu tanım

değiştirdiği oranda ütopyanın sınırları da tarihleri de değişiklik göstermektedir. Yani ütopyalar için yapılan tanımlar, onun kapsamı ve başlangıç tarihini de bu oranda belirlemekte ve değiştirmektedir. Bu tanım en yaygın ve geniş kapsamı dahilinde "mevcut gerçekliğin ve hali hazırda bulunan düzenin ötesinde idealize edilmiş bir kurmaca inşa etmek" anlamında tanımlanıyorsa, böyle bir tanım gereği ütopya yazınının başlangıç tarihleri de çok gerilere götürülmektedir ve bu sebeple de sınırları fazlaca genişlemektedir. Ancak eğer ki ütopya ile kastedilen daha dar bir çerçevede "bir tanrısal erk bulunmaksızın sırf insani fiillerle idealize edilmiş bir toplum tasavvuru" şeklinde tanımlanırsa, bu durumda ütopya ancak Batı'da sekülerleşmenin üretmiş olduğu bir veri olarak, yani modern dönemler ile birlikte meydana gelmiş profan biçimi ile anlaşılacaktır.

Yazılmış tüm ütopyalar birçok bakımdan hem ilerlemeci hem eşitlikçi hem rasyonel ve hem de sekülerdirler. Ve aynı zamanda hepsinin ortak özelliği, belki yazarı için olmasa da okuyan başka kişiler tarafından bu anlatının gerçekleşebileceğine dair bir inanç beslenmiş, olan yani yüzü pratiğe dönük felsefelerdir. Bu yönüyle optimisttirler ve birer sosyal felsefeler olarak belirlemektedirler. Ayrıca, Batı coğrafi keşiflerle beraber çok sayıda farklı kültürle ve dolayısıyla birbirinden farklı teolojik, epistemolojik, etik, estetik ve ontolojik yaklaşımlarla karşılaşmış; bu vesileyle de kendi kişisel kabullerini sorgulamak gibi bir eşiği deneyimlemiş; başka seçeneklerin de mümkün olduğunu görebilmiş ve bu sebeple de kendi alternatiflerini inşa etme konusunda ısrarcı bir atılım göstermiştir. İşte ütopyaları da bu ısrarın bir sonucu olarak görmek mümkündür (Kurtyılmaz, 2014: 75).

Şimdi bu çalışma bağlamında en fazla öne çıkmış dört ütopya filozofu ve beraberinde eserleri incelenecek, ürettikleri mümkün dünya algıları ortaya konulacaktır.

2.2.1. Thomas More

7 Şubat 1478 yılında Londra'da doğmuştur. Sir John More isimindeki babası, o dönemin önemli yargıçlarından biridir. Ailesi başta burjuva bir aile olup sonradan aristokratlık kazanmıştır.

More 8 yaşında St. Anthony okuluna başlamıştır. Bu okul iyi bir eğitim veren ve çocukların görgü ve bilgilerini arttırdığına dair yaygın bir kanaat toplamış dönemin meşhur okullarından biridir. Bu okulun geleneğine göre, çocuklar farklı ailelerin yanına verilmekteydi ve More'yi de babası bir kardinalin evine vermiştir. Bu sayede o bu evde zamanın önde gelen ilim insanları ile tanışmak imkânına erişmiştir ve 14 yaşına geldiğinde de kardinalin yönlendirmesiyle Thomas More, Oxford Üniversitesi'ne başlamıştır. Onun ilk yazın faaliyetleri de bu okulda geçirdiği 2 sene süresince başlamıştır. Bu dönemde aynı zamanda Latin

edebiyatına ve Antik Yunan edebiyatına ilgisi de başlamıştır. Ayrıca bu okulda Linacre, Grocyn ve Colet gibi zamanın meşhur hümanistlerinin öğrencisi olmak gibi bir deneyim de yaşamıştır. Lakin bu okulu bitirmeden babasının ısrarları üzerine Londra'ya geri dönüp 1496 senesinde hukuk bölümünde okumaya başlamıştır ve 1501 yılında da avukat olmuştur. Hukuk öğrenciliği süresince en büyük ideali manastır yaşamı sürmek ve bir rahip olmak iken zamanla bu hissi azalmış ve ülkesine hizmet etmek gibi bir ideale yönelmiştir. Bu kararının ardından 1504 senesinde parlamentoya girmiştir ve bu vesileyle Erasmus ile olan arkadaşlığı fazlaca pekiştirilmiştir. Erasmus onun hümanist fikirleri konusunda hemfikir olduğu bir yoldaşı haline gelir. Sözelimi ikisi de çalışmadan yaşayan aristokratlara, savaşlara ve idam cezası gibi uygulamalara karşıdır. Bu sebeple aralarında büyük bir fikir dostluğu oluşur. Öyle ki Erasmus, meşhur Deliliğe Övgü eserini Thomas More'ye adamıştır (Yıldırım, 2010: 34).

More sonrasında 1517 yılında dönemin kralının hizmetine girmiş ve diplomatik bir görev üstlenmiştir. Bu görevi başarıyla gerçekleştirmesinin ardından da kendisine şövalye unvanı verilmiş ve aynı zamanda yardımcı veznedar olarak ilan edilmiştir. Bu başarılarının ardından kralın kişisel danışmanı pozisyonunda parlak bir kariyer göstermeye devam etmiştir ve 1525 yılında Lancaster Bakanlığı görevine gelmiştir ve daha sonra da Lordlar Kamarası Başkanı olarak ilan edilmiştir. İlk kralla aynı fikirlere sahip olan More zaman geçtikçe kralın protestanlığa ilgi göstermesi sebebiyle kiliseye karşı düşünceler taşımasından ötürü kraldan rahatsız olmaya başlamış ve bu fikirlerini etrafı ile de paylaşarak kralların mutlak iktidarına karşı çıktığını herkese deklare etmiştir. Zira kendisi Protestanlığı tasvip etmiyor ve doğru bulmuyordu ve dolayısıyla dönemin Katolik kilisesinin fikirlerini benimsemekteydi. Hatta o Protestanlığı eleştiren kitaplar da kaleme almıştır ve bu, kral ile olan bağlarını birbirinden uzaklaştırmıştır. Bu yapıp ettikleri üzerine dönemin kralı VII. Henry'nin büyük öfkesini üzerine çekmesi sonucu kendini korumak için seyahate çıkmak zorunda kalmıştır daha sonra kralın ölümü üzerine 1509 yılında ülkesine dönebilmiştir. Bu dönüşünün ardından da yargıçlığa başlamış ve hümanist fikirleri ile kamuoyunun sevgisini ve dikkatini celbetmiştir (Yıldırım, 2010: 38). Mesela Chelsea'da bir huzurevi açmış ve 1597 yılında ayaklanmış olan yoksul halkı yatıştırıp büyük bir isyanı önlemiştir.

Nihayetinde de More, 1531 senesinde VIII. Henry'nin krallığına bağlılık yemini etmeyi geri çevirmiştir ve sonrasında da sağlık problemlerini bahane göstererek 1532 senesinde tüm görevlerinden ayrılmıştır. Bu gerekçesi tatmin edici bulunmayan More'ye Kral zorluklar çıkartmış, mallarına el koymuş ve uydurma sebeplerle onu defalarca kez sorgulamıştır. En son More, 1533 yılında Anne Boleyn'in İngiltere kraliçesi ilan edildiği taç giydirme merasimine katılım göstermeyi de reddettiğinde artık gittikçe dikkat çekmiştir ve hakkında dedikodular ve

yalan davalar başlamıştır. O, Papa'ya karşıt bir davranış göstermiş olmamak için, Parlamento tarafından Boleyn'in İngiltere Kraliçesi olarak ilan edilmesine bağlılık yemini etmeyi reddetmiştir ve bu sebeple de tutuklanmıştır. Tutuklandığı ve yargılandığı yıl boyunca sessiz kalmak tercihini gösteren More, hakkında çıkartılan vatan hainliğine varanadeğin pejoratif iddialar söz konusu olduğu için konuşmaya başlamıştır ve Tanrı'nın yasalarına aykırı olması sebebiyle parlamentonun, kilisenin başı olarak birini tayin etme yetkisinin olmadığını dile getirmiştir ve sırf inancı ile çelişmemek adına ortaya koyduğu bu dürüstlük onun sonunu hazırlamıştır. More ölüm cezasına çarptırılmış ve 6 Temmuz 1535 senesinde idam edilmiştir. Ölümünün ardından 400 sene sonra da 1935 senesinde ise Papa XI. Pius tarafından aziz ilan edilmiştir (Parlas ve Ertuğrul, 2011: 48).

Thomas More, hayatı boyunca ileri gelen bir filozof olarak anılmış ve birçok kamu görevi yerine getirmiştir Kaleme aldığı Ütopya adlı kitabı ile de edebiyatta yepyeni bir nesil ortaya çıkartmıştır 1516 yılında yazdığı bu kitap idealize edilmiş hayali bir ada ülkesinde yaşanan siyasi bir sistemi tarif etmektedir (Doğrucan, 2018: 71). Ortaya koyduğu tasarımında Amerika kıtasını keşfeden Vespucci'nin yolculuklarında yaptığı gözlemlerinden istifade eder, Tıpkı onun ulaşmış olduğu kara parçasında olduğu gibi, özel mülkün bulunmadığı, her şeyin insanlarca ortaklaşa pay edildiği, altına bir değer verilmediği, kral mefhumunun kabul edilmediği bir dünyayı tasvir edip yüceltmıştır. Onun Vecpucci'den tek farkı, Vespucci'nin yerlilerinin uygarlıktan yoksun olması ancak kendisinde uygarlık sahibi olmalarıdır.

Ütopya

Ütopya, dünyanın Güney Yarım küresinde yer alan bir ada da kurgulanmıştır. Anlatıda, bu adada yaşayan bir gemici, ada halkının inşa ettiği hayat düzeninin ne denli mükemmel olduğunu Avrupa'ya tanıtmaktadır. Yani More, ekonomik ve siyasi hayatı bütünüyle yeniden kurgulamış ve böylelikle İngiltere'de hüküm süren iktidarın mutlak olamayacağını ortaya koyarak olması gerekenlere vurgu yapmıştır (Parlas ve Ertuğrul, 2011: 53).

Bu ada devletinde bulunan 54 şehrin tamamının planları aynıdır, sadece başkentin planı değişiktir. Buna göre tüm cadde ölçüleri 10 metre olmakla bakımından aynı ölçülere sahiptir ve herkesin evi de aynı dekorasyon ve stile sahiptir. Bu evlerin kilitleri bulunmamakta, yalnızca bahçe kapısı ve sokakları olmaktadır ve herkes de birbirinin evine rahatlıkla girebilmektedir. Öyle ki kimse oturduğu evini sahiplenmesin diye herkes 10 yılda bir farklı bir eve taşınmaktadır. Ayrıca insanların kıyafetleri de birbirinin aynısıdır; herkes yazın ve kışın aynı türde elbiseler giymekte ve giysilerini 7 yılda bir değiştirebilmektedirler. Bu giysilerin tümü, doğal yün rengindedir ve birebir birbirinin aynısıdır. Tüm bunlar, herkes tam manası ile eşit

haklara sahip olsun diye kurgulanmıştır ancak bu ülkede 40 kişiden 2'si köle olarak tayin edilmeleri ile, bu kurguyla çelişiklik arz etmektedir. 40 kişilik insan gruplarından oluşan her çiftlik, oranın en yaşlı ve bilge olan kişisi tarafından yönetilmekte ve 2 köle tarafından da hizmet görmektedir.

Thomas More bütünüyle sınıfsız bir toplum tasavvur ederek sosyalist düşünceyi toplumun alt ve üst bütün katmanlarına yayarak kurgulamıştır. Bu devlette eşitlik ilkesi hakimdir. Zira ona göre bir toplumun mutlak mutluluğunun inşa edilmesinin tek koşutu mutlak eşitliğin uygulanıyor olmasıdır. Bunu gerçekleştirmek için de o ülkedeki tüm zenginlerin mal varlıklarının insanlar arasında eşit pay edilmesi ve özel mülkiyetin bütünü ile ilga edilmesi gerekmektedir. Buna göre her şey kamuya aittir ve devlet tarafından da yönetilip denetlenmesi de kamu adınadır (Avcı, 2006: 76).

Bu ülkede kimse evinin kapılarını kilitleyemez, çünkü insanların hırsızlık yapmasına sebep olacak şartlar mevcut değildir. Zira bu toplumda altın ve para kullanımı yoktur; öyle ki tuvalet yapılan lazımlıklar ve kendilerine hizmet eden kölelerin zincirleri altından imal edilmektedir ve bu yolla tüm insanların gözünde altın değersizleştirilmekte ve hakir görülmektedir. Bunun yanı sıra elmas ve inci gibi takılarsa yalnızca çocuklara bir süs olarak onlara has görülerek büyükler tarafından basit bulunup hiçbir değer taşımamaktadır.

2.2.2. Tommaso Campanella

1568 yılında Stilo'da doğmuştur. Dominiken Tarikatı'na 1583 yılında girip orada Tommaso adını almıştır. 13 yaşındayken birbirinden farklı konularda söylevler verip şiirler yazmaya başlamıştır (Günyol, 1985: 2). Küçük yaşından okumaya olan tutkusu ve üstün zekâsı dikkat çekmeye başlamıştır. 15 yaşına geldiğinde Cosenza Dominiken Manastırı'na girmiş ve bu yıllar süresince orada okumadığı hiçbir eser bırakmamıştır. Okumaları doğrultusunda da kısa süre içerisinde dini konulardan sıklıkla göstererek felsefeye yönelmiştir. O Aristoteles'in tüm bir çağı etkileyen görüşlerine karşı tabiat felsefesine yönelmiş ve onu savunmuştur. Bu amacı doğrultusunda da Academia Telesiana isminde bir felsefe derneği bina etmiştir. Bu derneğin mottosuna göre bilim, somut ve gerçek varlıklardan yola çıkmalı ve soyut kavramlara tevessül etmemelidir. Deney ise bilimin en başvurması gereken temel kaynak olmalıdır (Günyol, 1985: 4).

1589'da da Napoli'ye gelip, Duyularla Açıklanan Felsefe adlı eserini 1591 yılında burada yayınlamıştır. Bu kitabı 22 yaşında yazmıştır ve bu onun ilk eseridir. Bu kitabı yazma sebebi, Aristoteles felsefesini çürütmek ve kurduğu derneğin düşmanlarına karşı derneğin felsefesini savunmaktır. Ancak bu eser Cizvit Tarikatı'na mensup kişilerce saldırıya uğramıştır

ve Campanella, büyüclük ve sapkınlık ile suçlanmıştır. Bunun üzerine de Papa'nın emri ile tekrar Stilo'ya dönmek zorunda kalmıştır. Buradaki manastırda geçen vakitlerini okumakla ve ilmi birikimini arttırmakla değerlendirmişse de burada sıkılıp kaçmıştır. Sonrasında 10 yıl boyunca İtalya'nın her yerini dolaşmış ve Venedik'te de Galilei ile ve birçok filozof ve tarihçi ile daha tanışarak fikir teatilerinde bulunmuştur. (Özkan, 2017: 14). Daha sonra yıllar sonra kaleme aldığı Galilei'nin Savunması adlı 1616 tarihli kitabında, meşhur davasında da onu savunmuştur. Campanella bu uzun gezilerinin sonucunda tekrar Stilo'ya dönmüştür.

Campanella komünist fikirlere sahiptir ve hayalindeki bu düzeni kurmak doğrultusunda İspanyol egemenliğindeki Kalabriya'yı kurtarmak için 1599 yılında bir İsyân planı düzenlemiş ve bu plana bu şehrin ileri gelenleri de katılım göstermiştir. Lakin bu gizli planın açığa çıkması ile tutuklanarak Napoli'ye götürülmüştür ve burada gördüğü işkenceler neticesinde ayaklanma içinde yer aldığını itiraf etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine deli rolü yaparak ölüm cezasından kurtularak cezası ömür boyu hapse çevrilmiştir. Bu hapisten 27 yıl sonra 1629 yılında serbest bırakıldıktan sonra o yine bu fikirleri doğrultusunda hareket etmekten kaçınmamış, 1634 senesinde Napoli'de İspanyollara karşı düzenlenen bir komplonun içerisinde yer alma girişiminde bulunmuştur (Avcı, 2006: 67). Fakat bu tekrar öğrenilince bu kez Fransa'ya kaçarak kurtulmuştur. Sonrasında 1639 yılında da Paris'te yaşamını yitirmiştir.

Güneş Ülkesi

Bu ütopyada felsefe ve bilimin tüm toplum üzerinde hâkim olduğu bir düzen anlatılmaktadır. Burada devlet idaresini yapacak yetkili kişiler özel bir teorik eğitim almışlardır ve felsefeye hakimlerdir. Hükümdar, hem rahip hem de filozoftur.

Campanella bu kitabı yazarken tasarladığı devlet ve toplum tasavvurunun günün birinde gerçekleşeceğini inanmaktaydı (Kurtyılmaz, 2014: 93). Bu toplum tasavvuruna göre insanlar mutlak eşitlik içerisinde yaşamakta, bilim ve felsefe etkisinde yönetilmekte ve bireysel mülkiyetin olmadığı bir komünal yaşam çerçevesinde hayatlarını sürdürmektedirler. Öyle ki toplumda mal ve mülk ortaklığının yanı sıra kadınlar da ortaktır ve herkes dilediği ile birlikte olur. Ancak bu kadın ortaklığı Platon'un Devlet'inde yazıldığı gibi sadece yöneticilere has değil tüm topluma ve tüm kamuya açık bir düzen olarak tasarlanmıştır. Bu tasarının güttüğü amaç, herkesi kan bağı ile birbirine bağlamak ve toplumda birlik beraberliği sağlayarak kıskançlıkların önüne geçmektir.

Bu ülkenin yöneticisi, Hoh isminde bir baş rahiptir. Bu yöneticinin yetkisi hem ahireti hem de dünyayı kapsamaktadır ve aldığı kararlar mutlakdır. Hoh, 3 yardımcı ile çalışmaktadır. İsimleri Sevgi, Güç ve Akıl'dır. Bu üçünün yetkisi de eşit düzeydedir

Akıl'ın görevi, bilim insanların, okulların, serbest mesleklerin ve eğitim işlerinin yönetilmesidir. Güç'ün görev, savaş ve barış ile ilgili ve askerlik ile ilgili tüm işleri koordine etmektir. Sevgi'nin görevi ise, toplumdaki üreme faaliyetleridir.

Bu ülkede dünyanın bütün dilleri öğrenilir. Ayrıca Hoh tarafından dünyanın her yerine elçiler gönderilerek diğer tüm ülkelerin yasaları, tarihleri, ulaşım yolları, töreleri ve kültürleri öğrenilir. Bu ülkenin vatandaşlarına göre insanın kendine ait bir çocuğu, bir evi ve eşi olduğunda kişi kendi kişisel çıkarına ve mal mülk kaygısına düşer ve ülkede bencillik baş gösterir. Onlara göre gerçek bir vatan sevgisi şahsi menfaatlerden vazgeçildiği oranda ortaya çıkacaktır. Bu sebeple ülkede herkes birbirine kardeş diye hitap eder. Yaşı 22'den büyük olanlara herkes "baba"; 22'den küçük olanlara da herkes "oğul" diye seslenir. Bu bağlamda gurur taslamak suçtur ve çok sert cezalara çarptırılır. Çünkü bu herkesin eşit olduğu bir düzene karşı çıkmak demektir.

Güneş Ülkesi'nde eğitim ve öğretim doğal bilimler ve matematik temeli üzerine oturtulmuştur. Eğitim-öğretimin her aşamasında matematik zorunludur. Öğrenciler sahip olduğu yeteneklerine göre birbirinden farklı meslek tercihleri yapma ve buna göre özel bir eğitim alma imkânına sahiptirler ve mezun olduktan sonra da buna göre bir işe yerleştirilirler. Okullarda spor dersleri açık havada verilir. Ayrıca öğretim için duvarlar aktif olarak kullanılmakta, sanatsal resimler kadar ansiklopedik bilgilerin içerdiği bilgi içerikleri de duvarlarda yazılı halde bulunmaktadır ve halk bu duvarların önünden geçtikçe bilgilenmektedir.

Bu ülkede para kullanılmamaktadır. Ayrıca alışveriş yapılacak bir çarşı-pazar da yoktur. Zira her ihtiyaç herkese devlet tarafından tedarik edilmektedir ve her vatandaşa bunlar bir doğal hak olarak verilmektedir. Sırf dış ülkelere bir şeyler edinmek için ülkenin kullandığı para dışında halkın paraya ihtiyacı yoktur. Ayrıca insanlar günde sadece 4 saat çalışırlar. Ülke vatandaşları işlerinde çok verimli ve çalışkan olduklarından dolayı böyle bir çalışma saati ülke düzeni için yeterli olmaktadır. Nitekim ülkede tembellik en büyük cezalardan biri olarak telakki edilmekte ve ağır şekilde cezalandırılmaktadır. Bu 4 saatlik çalışma süresi dışındaki zamanlar, vatandaşların kişisel gelişimlerini hedefleyen bir akım etkinlikler için boş bırakılmıştır.

Campanella'nın bu ütopyası Thomas mı More'den bir yüzyıl sonra yazılmıştır. Bu sebeple bu ütopyada bilime daha fazla değer verilmiştir. Bu, Rönesans'ın etkisini arttırmasına bağlı olarak telakki edilmektedir. Nitekim Campanella'dan sonra Francis Bacon'un yazdığı Yeni Atlantis'te, bilimle aydınlanmış ülke tasavvuru artık doruk noktasına ulaşmıştır (Kurtyılmaz, 2014: 98).

2.2.3. Francis Bacon

Francis Bacon, 22 Ocak 1561 tarihinde Londra'da doğmuştur. Annesi I. Elizabeth'in başbakanının bir akrabası, babası ise kral mühürdarı ve adalet bakanı olan Nicholas Bacon'dur.

Bacon, babasının ısrarı ile 1573 yılında Cambridge Üniversitesi'nde hukuk okumuştur ve avukat olmuştur. Mesleğinin ilerleyen yıllarında baro yönetim kurulunda çalışmıştır ve öğretim görevlisi olmuştur. Aynı zamanda saray hukuk danışmanlığı da yapmıştır. Bu görevi süresince kralın en samimi koruyucusu olan Essex kontunu vatan haini olarak ilan eden bir rapor hazırlamıştır. Parlamento'ya ise 1584 yılında girmiştir. Daha sonra 1618'de Verulam baronu görevini; 1621 yılında da Saint Albans vikontu görevini yapmıştır (Avcı, 2006: 38).

I. Elizabeth'in ölümünün ardından, kuzeninin aracılığı ile, sahip olduğu bilgi birikimini I. James'in hizmetine sunma konusunda göreve başlamıştır. Bu görevi doğrultusunda da ülkesinin İskoçya ile birleşmesi konusundaki görüşmelerde aktif bir rol almıştır. "Bilginin Gelişimi" adlı kitabını 1605 yılında kralı adamıştır. Lakin ilerleyen yıllarda 1621 senesinde rüşvetçilik suçuyla yargılanmıştır ve bu suçlamada kendisini savunmak için süre istemek bağlamında sağlık gerekçesiyle görevinden çekilmiştir. Sonrasında da 40 bin sterlin para cezasına çarptırılarak Londra Kulesi'ne hapsedilmiştir. Sonraki süreçte serbest bırakılmışsa da hayatının devamını sıkıntılı bir şekilde idame ettirmiştir. Savunmasında suçlu olduğunu, rüşvet aldığını, ancak bunun sebebinin dönemin kötü şartlarından kaynaklı olduğunu, rüşvet almış olsa bile rüşvetçiliği savunmaması gerektiğine dair fikirlerini dile getirmiş ve cezaya çarptırılmasının ertesi günü de kuleden serbest bırakılmıştır. Ancak hayatının sonraki dönemlerinde bir daha çok uğraşsa da hiçbir yerde memuriyet elde edememiştir. Bu kalan zamanını felsefe ve bilimle iştigal ederek geçirmiştir. Meşhur Yeni Atlantis, Denemeler, Tarih, Bilginin İlerlemesi. Novum Organum ve De Augmentis adlı eserlerini de bu dönemde yazmıştır (Özsoy, 2017: 1321).

O yeni felsefenin ilk büyük temsilcisi ve aynı zamanda empirisist felsefenin de ilk büyük düşünürü olarak kabul edilir. Özellikle İngiliz felsefesinde bir mihenk taşı ve temel olarak görülür. Aynı zamanda modern düşüncenin başlatıcısı olarak kabul edilen iki kişiden biri Francis Bacon'dur diğeri ise Descartes'tir (Pişkin, 2019:1). Descartes, kendisinden 35 sene sonra doğmuştur; bu sebeple Bacon yeni felsefi kavrayışın ve bilimsel bakış açısının ilk temsilcisi olarak kabul edilebilir. 1622 yılında kurulan Londra Krallık Derneği ve onun ortaya attığı fikirlerden hareketle çalışmalarını sürdürmüştür ve bu dernekte yetişen en önemli kişiler Robert Boyle ve Isaac Newton gibi isimler olmuştur.

Bacon, Aristoteles felsefesini ve Aristoteles'in fizik alanında bulduğu sonuçları bütünüyle reddetmiştir. Zira Aristoteles'in sonuçsal neden kavramı adındaki önermesini

bilimsel düşünceden uzak bulmuştur. Çünkü ona göre bu kavram bilimden çok dinle ilgilidir. Tanrının her şeyi bir gayeye göre yaratmış olduğu fikri tek tanrılı dinleri has olmakta olup, Bacon'a göre bilimsel olmaktan uzaktır. Ona göre ilgilenilmesi gereken şey, gözün görmek için yaratıldığı bilgisinden ziyade, gözün nasıl gördüğünü ortaya koymaktır.

O, insanın doğaya egemen olmasını hedeflemektedir. Bu hedef için de doğayı tanımının zaruri bir gereklilik olduğunu düşünmektedir ve doğaya egemen olmak için de tek koşulun doğaya baş eğmek olduğunu söylemiştir. Onun bu bağlamda ilim dünyasına en büyük hizmeti, bu yeni baş göstermiş olan bilimsel kavrayışla uyumlu bir yöntem ortaya koymuş olmasıdır. Onun bu yolda kurduğu mantık tümevarım mantığıdır.

Yeni Atlantis

Bu kitap Bacon'un ölümünden yaklaşık 1 sene sonra 1927 yılında Dr. Rawley tarafından yayınlanmıştır. Bu kitapta bilime dayalı bir medeniyet arzusu anlatılmıştır ve tüm detaylarıyla bu hayal açıklanmıştır. Bacon bu kitapta ilkin üzerinde yeterince bilgi edinilememiş bir geçmişe yönelik eleştiride bulunur ve antikiteye karşı çıkar. Onun dünya görüşünde ideal toplum ancak bilime adanmış bir toplum olabilir. Bu bağlamda bilgi, bu toplumun gücü için en gerekli unsurdur. Bilginin gücü sayesinde doğa yasalarını kontrol etmek kolaylaşır ve insan yeteneğini geliştiren de ve hayatını daha rahat bir konfora taşıyan da bu bilginin gücüdür. Bu bağlamda insan hem doğanın gücüne boyun eğip hem de sonrasında deney ve bilim ile bu güce karşı kendi üstünlüğünü kuran ve doğayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilen yegâne varlık olarak görülür.

Kitabın başlangıcında bir grup tüccarın Peru'dan Japonya ve Çin'e yaptığı yolculuklardan bahsedilir. Bu seyyahlar yolculuklarında baş gösteren kötü hava koşulları sebebiyle uzun günler denizin orta yerinde mahsur kalmışlar ve bu süre zarfında yiyecekleri de tükenmeye başlamıştır. Bunun üzerine de tanrıya dua ederler ve Tanrı onların dualarına bir yanıt verir. Bu yanıt üzerine de Güney Denizi'nde daha önce kimse tarafından keşfedilmemiş bir toprakla karşılaşır ve istikametlerini oraya doğru çevirirler. Bu şekilde ulaştıkları bu halkla tanışmaları ütopyanın içeriğini oluşturur.

Burada yaşayan halk dış dünyadan kopuktur ve diğer ülkelere ancak 12 yılda bir seyahat ederler. Seyahatlerinde ise kılık değiştirip oranın ülke insanlarına karışarak kamufle olmaya çalışırlar. Bu seyahatlerinin amacı ise, başka ülkelerdeki sanat, edebiyat ve bilim alanındaki gelişmeleri gözlemleyip bilgi toplamaktır. Bu halk çok huzurlu ve adaletle yaşayan refah içinde bir halktır ve yabancıya karşı da misafirperverdirler. Dışarıdan gelen yabancılar eğer ki korsan değillerse onların gemilerindeki tüm ihtiyaçlarını karşılayıp onlara yardım ederler. Bu halkın

ismi Bensalem'dir. Seyyahların dikkatini çeken Bensalem halkının bu mutlu yaşamı onların merakını artırır ve böylece bu halkın yöneticisine çeşitli sorular sorarak bilgi edinmeye başlarlar. Yöneticinin anlattığı kralın ismi Süleyman'dır ve kitapta halkını mutlu etmeyi amaç edinmiş çok iyi bir kral olarak tasvir edilmiştir. Yönetici kraldan bahsettikten sonra daha sonra bu kralın ortaya koyduğu en önemli eseri olan Süleyman Evi isimli evden konu açar. Bu ev hem bir bilim hem de bir tarikat evidir. Bu ada ülkesi halkına göre bu evin kuruluşu yeryüzünde kurulmuş en kutsal yapıdır. Zira bu yapı, Tanrı'nın yarattığı eserleri inceleyip anlamaya vakfedilmiş bir mekandır. Bu yönüyle Süleyman Evi adeta bir bilim mabedidir. Nitekim dinsel hüviyeti olan bir bilim evidir. Burada üretilen bilgiler ışığında bu toplum diğer ülkelere nazaran çok ileri bir teknolojik seviyeye ulaşmıştır. Yazar Bacon kitabını tamamlayamadığı için kurgu burada sonlanmaktadır. Bu kitabın önemi modern bilim ruhunun oluşmaya başladığı dönemi en iyi özetleyen eserlerden biri olmasıdır.

Bu ada ülkesinde geniş ve güzel hamamlardan bahsedilir. Bu hamamların suyunun iyileştirici gücü vardır. Yaşamsal organlara, sinirlere ve vücudun sair bölgelerine bu özel sular kullanılmaktadır. Aynı zamanda Sağlık Odaları adını verdikleri yine çeşitli hastalıkların iyileştirilmesi işlevinde kullanılan çeşitli odaları vardır ve buralarda kendilerine has bilimsel yöntemlerle tedaviler uygulamaktadırlar.

Aynı zamanda ülkede çok çeşitli bahçeler vardır ve burada her çeşit bitki ve ağacın yetiştirilmesine uygun seçilmiş çeşit türlerde topraklar bulunur. Burada yine bilimin gücünden yararlanılarak yapay olarak üretilen çiçek, ağaç ve bağlar vardır. Bağlara, mevsimlerinden sonra ya da önce çiçek açtırıp doğal yollarla elde edecekleri miktardan daha fazla miktarda meyve elde etmelerine yarayan bir sisteme sahiptirler. Bunun yanı sıra çeşitli bitki türleri ve toprak türlerini tohumlu ve tohumuz olarak birleştirebilip normalin dışında çeşitli bitkiler elde etme olanağına da sahiptirler.

Kitap boyunca bunun gibi birçok anlatı ile, ülkedeki çok çeşitli alanlarda diğer ülkelerden farklı olarak çok gelişmiş bir bilim ve teknolojiye sahip olduklarını, detaylı bir biçimde Bacon, yönetici eli ile açıklatmaktadır.

Bacon'un ortaya koyduğu bu ütopya kendinden önce aynı dönemlerde yazılmış olan Güneş ülkesi ve Ütopya adlı eserlerin ortaya koyduğu yeni dünya tasavvurunun en üst safhaya çıkmış halidir. Bu yönüyle modern felsefeyi ve günümüz dünyasını hazırlayan koşulları en iyi özetleyen eserlerden biri olarak telakki edilmektedir.

Rönesans sonrası yazılmış olan ve büyük oranda modern zihniyetin bir yansıması olarak kabul edilen bu zikri geçen ütopyalar, ortaya koydukları mümkün dünya algısı ile günümüz

dünyasına ışık tutmakta ve bu araştırmanın konusu olan Fontenelle'nin zihin dünyasını anlamaya da bu çalışmayı daha da yaklaştırmaktadır.

2.2.4. Gottfried Wilhelm Leibniz

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), matematik, fizik, mantık vb. birçok alanda fikirler ortaya koymuş sistem düşünürlerindedir. Leipzig Üniversitesinde Almanya'nın felsefe tarihi kurucusu sayılabilecek Jakob Thomasius'tan felsefe dersleri almıştır. Leibniz sadece bir filozof değil aynı zamanda sosyal problemlere de yönelmiş bir isimdir. Döneminde Katolik ve Protestanlar arasından yaşanan problemlere de göz yummamıştır (Çınar, 2005: 9). Bundan dolayı teoloji ile de ilgilenmiştir. Bizi ilgilendiren en önemli mesele de buradan gelmektedir. Bu problemlere yönelen Leibniz, bu problemler üzerinden *kötülük* problemine de detaylı bir şekilde değinmiştir. Yaşadığı dönemde ateşli tartışmalara konu olan kötülük problemini ele almış ve buradan Tanrı'nın kötülük üzerindeki etkisi, kötülüğün ortaya çıkmasının temel nedeni ve kaynağı üzerine fikirler geliştirmiştir. Yaşadığımız dünyanın içinde bulunan, kötülüğün kaynağı ve Tanrı'nın buradaki rolü üzerine bir dizi yazılar yazmıştır. Bu konudaki en önemli eseri *Teodise*'dir. Leibniz bu eserinde Tanrı'nın, kötülüğün oluşmasında direkt etkin rolünün olup olmadığı ve içinde yaşadığımız dünyanın mümkün dünyalar içerisinde en iyisi olup olmadığını bir dizi fikirler çerçevesinde ortaya koymaya çalışmıştır.

Teodise

Din felsefesinin en çok tartışılan konularından biri olan kötülük problemine, kendince bir açıklama getirmeye çalışan Leibniz tarafından yazılmış bir eserdir. Kitabın içeriğine geçmeden önce "Teodise Nedir?" sorusuna yanıt vermek faydalı olacaktır. Teodise, Leibniz tarafından, *Grekçe Tanrı (teos) ve adalet (dike) anlamına gelen iki kelimenin birleştirilmesiyle "Tanrı'nın adaleti" anlamında icat edilmiştir* (Kaya, 2014: 54). Kavramın direkt anlamından da anlaşılacağı üzere Leibniz, içinde yaşadığımız dünyayı meydana getiren Tanrı'nın adaletli olduğuna inanmaktadır. Leibniz bu kitabında şu sorulara yanıt aramaktadır:

"Tanrı her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mükemmel (en yüksek iyi) varlıksa, o halde bu dünyada kötülük neden vardır? Eğer Tanrı her şeye gücü yeten bir varlıksa, istemediği bir şeyin (kötülük) var olması mümkün müdür; eğer kötülüğü Tanrı istediye, Tanrı iyiliği temsil edebilir mi?" (Nadler 2016: 370).

Leibniz, bu soruların yanıtını kendi sistemine göre cevaplamaktadır. Sonsuz sayıda olan dünyalar olduğunu varsaydığımızda, Tanrı'nın kötülüğün olmadığı bir dünya değil, iyi olan değil mümkün olanın en iyisini ortaya koyduğunu savunmaktadır. Kötülüğün, içinde yaşadığımız dünyada bir zorunluluk olarak var olduğunu öne sürmektedir. Leibniz'e göre, Tanrı, içinde bulunduğumuz dünyayı yaratırken kötülükten arındırılmış, kötülüğün olmadığı bir dünya değil, olabilecek en *optimum* dünyayı meydana getirmiştir. *Optimum* kelimesini Mustafa Kaya şöyle açıklamaktadır:

Felsefenin hemen hemen bütün alanlarına katkılar yapmış olan Leibniz'in doğrudan doğruya kendi adıyla birleşen katkıları da vardır. Bunlardan biri de "iyimserlik felsefesi" olarak optimizmdir. O, Tanrı'nın dünyadaki kötülöklere neden izin verdiğini açıklamak ve Tanrı'nın adaletini savunmak amacıyla optimizm (iyimserlik) olarak adlandırılan bir teodise ortaya koyar. Bu teodiseye göre, mevcut dünya, içinde barındırdığı kötölükleriyle birlikte bir bütün olarak düşünöldüğünde sadece "iyi olan" bir dünya değildir; o, "mümkün dünyaların en iyisi"dir (Kaya, 2014: 55).

Leibniz bu görüşlerini din felsefesi bağlamında Tanrı'nın varlığı, adaleti ve kötölük problemindeki yeri bakımından açıklamaya girmiştir. Fakat bu noktada ütöpik bir dünya ya da başka bir dünya oluşturmaktan uzak görünmektedir. Onun bu mümkün dünya açıklaması Tanrı'yı savunmak ve Tanrı'nın adaletli olduğunu göstermek bakımından oluşmuştur. Diğer ütopya filozofları gibi içinde yaşanılacak başka herhangi bir ütöpik dünya oluşturmakla bir bağlantısı görünmemektedir.

Leibniz, Tanrı'nın iyiliğini kanıtlamak bağlamında optimizm adı verilen bir teodise ortaya koyar. Bu iyimserlik felsefesine göre içinde yaşadığımız dünya mümkün olanlar dahilinde en iyi olanıdır. Fakat Fontenelle'de böyle bir optimizmden söz edemeyiz. Fontenelle gözlem ve algıya dayalı bir dünya tasviri oluşmaktadır. Oluşturduğu dünyalar ise diğer gezegenlerde bir yaşantı olabileceğine dair düşüncelerdir. Ayrıca Fontenelle'nin ortaya koyduğu düşünceler din temelli değil, bilim temelli düşüncelerdir.

Yine aradaki bir diğer fark ise mümkün olanların en iyisi olma durumudur. Leibniz, Tanrı'nın adaletli olduğuna dair yaşanan dünyanın mümkün olanların en iyisi olup olmaması ile ilgilenirken, Fontenelle'de böyle bir durum da söz konusu değildir. Fontenelle'nin mevzusu en iyisi olup olmaması değil, sadece olup olmamasıdır. Çıplak gözle dünyamıza benzer şekilde gözükün bu gezegenlerde yaşantı olup olamayacağını sorgular. Leibniz, Tanrı varlığından direkt bir kabulle yola çıkmakta iken, Fontenelle gözlemle bir mümkün dünya tasvirinde

bulunur. Kaldı ki Fontenelle, din konusundaki düşünceleri gereği Leibniz ile uyuşmayacağı aşıkardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FONTENELLE’NİN FELSEFİ ANLAYIŞI

Fontenelle'nin felsefi anlayışı Aydınlanma dönemi etkisinde şekillenmiştir. Buna göre aşağıda değinilecek çeşitli konulardaki tüm yaklaşımları bu felsefenin özelliklerinin tesiri altında oluşmuştur. Dolayısıyla akılcı, bilimi önceleyen, geçmiş geleneklerin tümünü reddeden ve hayatı anlamlandırmak için dini bir referans olarak kabul etmeyen bir felsefi anlayışa sahiptir denebilir.

Fontenelle'ye göre hayatı anlamlandırmak için dine ihtiyacımız yoktur. Din hayattan dışlanmalı ve onun yerine aklın ışığı bir rehber olarak kabul edilmelidir. Bir erken aydınlanma dönemi filozofu olan Fontenelle, gelecekte daha büyük güç kazanacak olan Aydınlanma felsefesinin tohumlarını atan düşünürlerden biridir.

Bu felsefeye göre antikite karanlıktır ve bu karanlığını kilise etkisindeki dini anlayışlardan almaktadır. Bu kilise etkisindeki dini anlayışlar geçmişte kalmış ve taşlaşmış hurafelerin etkisi altındadır. Buna göre doğru ve anlamlı bir hayatın ön koşulu hem kiliseyi hem dini ve hem de geçmiş birikimleri reddetmekle mümkündür.

3.1. Tarih Felsefesi

Fontenelle diğer tüm aydınlanma filozofları gibi aydınlık bir geleceğin akıl ve bilimin rehberliği ile inşa edileceğini söylemiştir. Fakat bunun gerçekleşmesi için de zulmü, baskıyı ve karanlığı yaratmış olan bütün unsurlarla hesaplaşmaya girişmiştir. Dolayısıyla bu bağlamda ilk hesaplaşacağı merci, geçmiş; yani bir bütün olarak tarih ve eski çağları en çok belirleyen unsur olan din ve kehanetler olmuştur. Yani bir başka ifade ile düşüncesini kurmadan ve geleceği yönelmeden evvel önce geçmişe ve geçmişi belirleyen en büyük müessese olan dine yönelip bu konuyu sorunsallaştırmıştır. (Yurt, 2017: 350).

Fontenelle' in bu yaklaşımı kendisinden sonra tarih alanında fikir ortaya koyacak olan tüm Fransız Aydınlanmacılarını etkilemiş ve hepsinin üzerinde güçlü ve belirgin hale gelecek bir kuşkuculuk yaklaşımı ortaya atmıştır. O bu bağlamda geçmiş tüm tarihin aslında çok fazla yanlış ve hatta peri masalı yığınından ibaret olduğunu dile getirmiştir. Ona göre toplumun çoğunun çok büyük zamanı geçmiş Roma tarihçilerinin kitaplarını gereksiz yere okumakla geçmiştir ve büyük bir zaman kaybı yaşanmıştır. Bu bağlamda o, artık yepyeni bir dünyaya geldiği için insanların artık bugünle uğraşmaları gerektiğinden geçmişi bırakmak durumunda olduklarını dile getirmiştir. Yani ona göre toplum artık tüm bu geçmiş mitleri bir kenara koyup

geleceğe yönelmek bağlamında tamamen bilimin rehberliği ve ışığında bir hayat tasavvuru çizmeliydi. Ona göre artık insan için önemli olması gereken asıl mesele gelecektir, kendi hayatıdır ve bu bağlamda da yönelinmesi gereken odak bugündür ve geçmiş değildir. Dolayısıyla onun tarih felsefesine göre tarihin önemi, aslında topluma ders olarak öğrettiği bu deneyimde yatmaktadır; yani tarih insanlığa artık bugüne yönelmesini ve gelecek için bugüne odaklanması gerektiğini öğretmiştir. Bu deneyim tarihin insanlığa kazandırdığı en büyük derstir.

Fontenelle'ye göre, antik zamanlarda yaşayan toplum modern insana göre ne daha güçlüdür ne daha zekidir ne de daha farklı bir beyin yapısına sahiptir. Yani konu insanın ezeli ve ebedi yapısı ve değişmez özellikleri söz konusu olduğunda, insanoğlu ne geçmişte ne bugün ve ne de gelecekte farklı değildir. Dolayısıyla modern insanın çok büyük bir avantajı yoktur ve tek ayrıcalıklı konumu, geçmiş insanların deneyimlerinden istifade edip ders çıkartabilmek imkânına sahip olmasıdır. Bu bağlamda Fontenelle için altın çağ geçmişte değil gelecektedir, yani o diğer tüm aydınlanmacılar gibi düşünmektedir. Onun bu yönünü Descartes da kendi Metot Üzerine Konuşma adlı eserinde belirtmiştir; yani Fontenelle, tüm siyasi yönetimlerin sanata ve bilime kıymet vermesi; medeniyetlerin ilerlemesine mâni olan savaşların gerçekleşmemesi ve tüm negatif dini kodların bertaraf edilmesi şartıyla bilimde ilerlemenin aslında teorik düzeyde çok sınırsız olduğunu belirtmiştir (Yurt, 2017: 372). Fontenelle diyordu ki modernler geçmiş insanlar karşısında bir üstünlüğe sahip değildiler ve dahi edebiyatları da yetersiz ve beğenileri rüküştü; fakat sonucunda antik otoritenin mutlak kalıntılarını geçmişte bırakmayı başarmak gibi bir önemleri vardı.

Fontenelle'ye göre rivayetlere ve kehanetlere dayalı olarak tasavvur edilmiş bir inanç algısı temelinden çürüktür ve bu hem sahtekarlıkla hem cehaletle ilişkilidir. O bu fikirlerini ispatlamak için sürekli olarak tarihe yönelinmesi gerektiğini vazetmekteydi, yani ona göre bu iddiaların kanıtı geçmiş tarihi toplumsal tecrübelerde yatmaktaydı. Ona göre kehanetler yalandır ve bu yalanların üretilme sebepleri, iktidar sahiplerinin çıkarlarını ve arzularına hizmet etmesi, bu amaca göre tertiplenmeleridir. Dolayısıyla pagan rahipler halkı böyle şeylere inandırarak her türlü hileye başvurmuşlar ve toplumları bu şekilde istedikleri doğrultuda yönetebilmişlerdir. Bu sebeple kehanetler Fontenelle ile için doğaüstü ve ilahi bir kaynak taşımıyor, bilakis insan icadı olan bir hurafe enformasyonu olarak görülüyordu. Ona göre bu rivayet ve kehanetlerin toplumda bu kadar yerleşik hale gelmesinin temel sebebi, insanların böyle bir anlatıya ihtiyaç duyması ve bu sebeple de işitir işitmez sebebini araştırmaksızın inanmasıdır. O bu problemin halli için, konuyla ilgili fikir yürütmeden evvel konunun gerçekliğinden emin olmak gibi bir kural ve ilkeye dayanarak hareket edilmesi gerektiği

çözümünü önermiştir. Fontenelle bu bağlamda, insanoğlu için en önemli olmuş bilim, tarih ve din gibi konular arasındaki bağlantı ve ilişkileri, tarihsel serüvenlerine ışık tutmak suretiyle ortaya koymuş ve irdelemiştir.

İnsanoğlunun yaptığı söz konusu bu hatanın sebebi olarak Fontenelle, ilkin insan doğasının sorunlu olduğuna işaret etmiştir ancak bu bağlamda da geleneğe şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü insan doğasının yaptığı en büyük hata bu yanlış içeriklerle dolu geleneği beslemek olmuştur. Ona göre, bu gelenek kalıntılarıyla birlikte ortaya safsatalardan oluşan saçma sapan iddialar çıkmıştır ve mesnetsiz bilgiler üretilmiştir. Sırf bu bilgiler eski olduğu için de bir sonraki jenerasyon bu bilgilere inanmış ve kendi de bir sonrakine taşımıştır. Böylelikle bu bilgiler eski olmaklıkları ile bir çeşit karizma ve önem kazanarak gelecek nesillere bu antik önem etkisi ile taşınabilmiştir. Bu bağlamda, onun deyişi ile tam olarak şu olmaktadır: *"Yarım düzine adam bularak bunları gün ışığının güneşten gelmediğine inandırın, bu iş tamamdır."* Yani sonraki toplumlar da bu bilgiye tam bu şekliyle gözü kapalı olarak inanacaklardır. Ona göre bir bilginin doğruluğunun kanıtı, çoğunluk tarafından inanılıyor olmasında yatmamalıdır. Bunun için de o peri masallarını örnek verir. Eğer bir peri masalına 50 milyon insan inansa ve bu nesiller boyu taşınsa, bu peri masallarının gerçek olduğu anlamına gelmediği gibi diğer başka bilgiler de aynı bu nazarla görülmelidir. Bu bağlamda o Hristiyanlar ile putperestler arasında aslında kesin bir fark olduğunu kabul etmez.

Fontenelle, karşılaştırmalı din konusundaki ilk modern çalışmaların sahibidir. Bu bağlamda ortaya koyduğu bir fikir, ilkel insanın korktuğu şeyi, kısa bir süre sonra tapılacak bir tanrı ve ibadet edilecek mercii haline getirmesidir. Güneşi, şimşekleri ve benzeri doğa olaylarını da buna örnek olarak gösterir. İnsanoğlu fiziksel doğası gereği doğa karşısında güçsüz ve aciz olduğu için, karşılaştığı doğa olayları karşısında hissettiği bu dehşete kapılmışlık, korku ve aciziyet duygusu onda doğaya karşı bir yüceltme hissi meydana getirmiş ve bu da sonucunda, doğanın tanrısallaşması neticesini doğurmuştur. Ve bu gelişenler sadece Kuzey Amerika ve Afrika bölgesi ile sınırlı olmayıp tüm tek tanrılı dinlere de uygulanabilme doğasına sahiptir. Yani o Hristiyanlık dinine de bu konunun içine dahil eder ve eski insanların büyüye, rivayete, kehanete ve mucizeye inanıp başvurmasını bir ilkelik olarak yorumlayıp bu konu bağlamında değerlendirir. Buna göre de modern insanın zihni ile ilkel insanın zihni arasında aslında temelde pek bir fark yoktur ve şimdi de cereyan etmekte olanlar geçmişten çok da farklı değildir. Ona göre ilkel insanlar da tıpkı modern insanlar gibi fenomenleri açıklamaya ve bilinmeyenleri biliniyor kılmaya çalışmıştır. Bu bağlamda iki insan tipolojisi arasındaki temel farklılık, eski çağlarda pozitif bilginin bulanık ve belirsiz olduğu, seçilmediği hatta hemen hemen hiç olmadığı ve bu sebeple de ilkel insanların mitolojik açıklamaları başvurmak mecburiyetinde

kaldığıdır. Modern insan ise geçmiş insana nazaran, artık mitolojik açıklama yerine bilimsel açıklamayı tercih etmektedir.

3.2. Siyaset Felsefesi

Fontenelle tıpkı diğer Aydınlanma filozofları gibi akli kullanarak yeni insan hakları kavramını ortaya atmıştır. Bu haklar sadece insanlara verilen haklardır ve başta bu hakların paylaşılmasında sadece erkekler arasında temel bir eşitlik duygusu vardır. Ona göre tüm insanlar eşittir ancak bu eşitlikteki insanlardan kastedilen sadece erkeklerdir. Uzun yüzyıllar da insandan anlaşılan şey hep erkekler olagelmıştır ve böyle de olacaktır. Dolayısıyla Fontenelle de bu kıstasın dışında düşünememiştir. Ona göre aklın kendisi, bir ülkedeki toplum ile başka bir ülkedeki toplum arasında hiçbir ayırım yapmaz. Ona göre, hiçbir insanın bireysel haklarının ihmal edilmesine izin verilmemelidir. O bu yönüyle evrenselcilik duygusuna sahip bir filozoftur.

O, bireylerin aşağıdakiler tarafından motive edildiğini inanırken kişisel çıkar ile toplumsal çıkar arasında bir uyum bulur ve karşılıklı bir çıkar bağı bulur. Dolayısı ile onun evrenselcilik yönü oldukça geniştir. Çünkü kolektiviteye aykırı fikirleri yoktur. Ona göre, bireyle kolektivite arasında bir çatışma değil bir harmoni vardır ve birbirini tümlerler. Toplumsal ihtiyaçların belirdiği yerde bireysel ihtiyaçlar buna yanıt vererek giderir ve bireysel ihtiyaçların belirdiği yerde de toplumsal ihtiyaçlar bu bireysel ihtiyaçları doyurucu bir biçimde karşılamaktadır.

Fontenelle'nin kendi yaşadığı dönemin siyaseti ile ilgili düşündüğü en belirgin şey, kilise ve siyasetin iç içe geçerek toplumu manipüle etmesidir. Bu da aklın ve bilimin rehberliğinde ilerlemeye engel teşkil eden bir gerileme durumudur. Onun siyaset felsefesi ile ilgili görüşleri din Felsefesi ile ilgili görüşleriyle beraber anlaşılmalıdır. Çünkü yaşadığı zamanın siyasetini o dönemin dini telakkisi ile ele alan bir düşünce dünyasına sahiptir. Bu sebeple onun zihnindeki ideal siyaset tasavvuru, din etkisinden kurtarılmış bir anlayışla ikame olmuştur. Dolayısıyla onun için en ideal siyasi sistem, bilimin, ilerlemenin ve aklın rehberliğinde şekillendirilmiş; bireysel ve eşitlikçi bulgularla temellendirilmiş bir yönetim anlayışıdır.

Ona göre insanoğlundaki akıl, zamandan, kültürden ve toplumdaki bağımsız bir biçimde nesnel çıktılar ortaya koyar ve bu sebeple aklın rehberliğinde inşa edilmiş bir yönetim sistemi dünyanın her yerinde aynı adil ve mutlu sonuçları verecektir. O, bu yönüyle iyimser ve umutludur. Böyle bir toplum inşa etmek için de kahinlere fırsat verilmemeli ve toplum, bilimin

ışığına yönlendirilmelidir. Dolayısıyla ona göre ideal bir yönetim sistemi, bilim ve bilim insanlarının etkisiyle şekillendirilmiş olmalıdır.

Onun fikirleri Fransız Devrimi'nin ve ulus devlet anlayışının evvelinde, bir ilk sinyal mahiyetinde ortaya çıkmış, kendinden sonra gelecek olan Aydınlanma filozofları gibi bu modernleşme yolundaki yapılanmayı besleyici ve ateşleyici bir işlev görmüştür. Bu fikirler modern dünyanın inşasına dair ortaya atılmış ilk fikirlerden biridir ve günümüz dünyasının hazırlayıcı bir geçmişi olarak ele alınmalıdır.

3.3. Din Felsefesi

Onun bu konudaki fikirleri, Avrupa'daki önceki yüzyıldaki dini çatışmaya bir cevaptı. Fontenelle, tıpkı diğer Aydınlanma düşünürleri gibi, örgütlü dinin siyasi gücünü azaltmaya ve böylelikle başka bir hoşgörüsüz dinsel savaş çağını önlemeye çalıştı. Deizm (İncil'e veya başka herhangi bir kaynağa atıfta bulunmadan Yaratıcı Tanrı'ya inanç) ve ateizm dahil olmak üzere bir dizi yeni fikir ortaya koymuştur. İkincisi o toplumda çok tartışılmış olsa da çok az taraftar toplayabilmiştir. Fontenelle'ye göre toplumun ahlakının işlevsizliğinin nedeni, kötülüğü cezalandıran Tanrı anlayışı ile alakalıdır.

Fontenelle'nin sahip olduğu radikal Aydınlanma, genellikle sonradan Locke'a atfedilen bir fikir olan kilise ve devleti ayırma kavramını desteklemiştir. Locke'un sosyal sözleşme ilkesine göre, bu akılcı insanların yönetenlere ya da kontrol amaçlı başkalarına devredilemeyecek bir şey olduğu için, hükümet bireysel vicdan alanında otoriteden yoksundu. Fontenelle için de bu vicdan özgürlüğü, herhangi bir tahakküm altına verilemeyecek bir hak olarak kendini göstermiştir.

Fontenelle'ye göre zaten aslı olmayan din, kahinlerin elinde toplumlar için hepten zararlı hale gelmiş ve insanları geçmişteki hurafelere bağlı birer cahil sürüsüne çevirmiştir. Ona göre Dinine bağlı toplumlar henüz gelişimini tamamlamamış, bilimin ve aklın tekâmül ediciliği ile aydınlanamamış toplumlardır. Fontenelle aslında bir ateisttir ancak bu fikirlerini o dönemki toplum yapısı sebebiyle alenen dile getirmemiş fakat ateizm etkisindeki fikirlerini eserlerinde ortaya koymuştur. Bu konuyu özellikle masaya yatırdığı Kahinlerin Tarihi adlı eserinde o dönem teolojik tartışmalara sebep olan bazı fikirler ortaya koymuştur. Buna göre kahinler aslında doğüstü etkilere sahip olmayıp aksine sahtekâr insanlardır. O bu fikirlerini ortaya koyarken kilise ile çatışmamak için dinin de kendisinin asılsız olduğuna dair fikirlerini ayan etmemiştir. Ona göre geçmişe yönelik uydurulmuş din temelli kehanetler bir yalandır ve iktidar sahiplerinin arzu ve çıkarlarını temin etmek için bu yalanlar üretilmiştir. Dolayısıyla rahipler

halkı böyle şeylere inandırmak gibi bir hileye başvurarak toplumları istedikleri şekilde yönetebilme yöntemi elde etmişlerdir.

Fontenelle'nin din felsefesi konusundaki önemli bir yönü, karşılaştırmalı din konusunda ilk modern çalışmaları ortaya koymasıdır. Ona göre ilk insanlar korktukları doğa olaylarının heybetinin etkisine kapılarak onları birer Tanrı haline getirmişlerdir. Örneğin şimşekler, güneş ve benzeri yüksek belirimli doğa olayları, insanların gözüne böyle görünmüştür. Fiziksel olarak bu doğa olaylarına gücü yetemeyen insanoğlu bu güçleri gözünde büyüterek tanrısallaştırmıştır. Bu gelişmeler Dünyanın her yerinde aynı şekilde cereyan etmiştir ve insanoğlu, fiziksel acziyetinden ötürü doğayı tanrısallaştırmıştır.

3.4. Bilim Felsefesi

Fontenelle her tür dini inancı bir çeşit safdillik ve şaşırılmışlık olarak nitelmiştir ve bu bağlamda ruhban sınıfının da halkın bu kolayca aldatılabilir durumundan yararlanıp kendi çıkarları için her yonteme başvurduğunu dile getirmiştir. O yadsıdığı bu değerler bütününe karşısına bilimi yerleştirmiştir ve bilimin, aydınlanmanın tek büyük aracı olduğunu ve ilerlemenin motoru olduğunu söylemiştir. Tüm hayatı boyunca da dinin bıraktığı boşluğa bilimi yerleştirmeye ve onu tek büyük değer olarak sunmaya çaba sarf etmiştir. Tam bu çerçevede o, değişmez sabit yasalar el ile yönetilen bir doğa tasavvuru geliştirmiştir. Deneysel veya ampirik yaklaşım, onun hayatının bilhassa son dönemlerinde güç kazandığında, o Newton fiziği Fransa'da kabul görme konusunda çok büyük bir yol kat etmiş olmasına rağmen, kişisel olarak kabul etmiş olduğu geometrik bakış açısı sebebiyle ve savunduğu mekanik yöntem nedeniyle, Kartezyen fiziğini savunmaya yönelmiştir. Onun gözünde 17. Yüzyılda bilim dine karşı çok büyük bir savaş kazanmıştır ve bu zaferin öncüsü Newton ve Descartes'tir. Bu sebeple o, konu bağlamındaki çalışmasına başlamadan evvel Newton ve Descartes arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinip, ilk önce bu iki önemli ismi masaya yatırarak konuya başlar. Ona göre Kartezyen fiziğin üstünlüğünü ortaya koymak için ilk değinilmesi ve başvurulması gereken en önemli iki isim bunlardır. Bu isimler, büyük fikir imparatorlukları inşa etmek için dünyaya gelmiş olan büyük kafalardır ve dünyaya geliş sebepleri başkalarının zihinsel gelişimi üzerinde büyük bir hakimiyet kurup insanlığı geliştirmektir. Bu iki ismin her ikisi de "mécanique"nin yani mekaniğin savunucusudur ve "tözel formlar" anlayışına meydan okumuşlardır. Bu bağlamda hem klasik felsefenin bir temsilcisi olan Aristoteles ve Aristotelesçiliği, hem de bununla birlikte niteliksel bilim görüşünü reddetmişler, buna bağlı olarak da modern doğa anlayışının savunuculuğunu gerçekleştirmişlerdir. Fontenelle, modern bilimin bu öncülerinin geliştirdiği modern dünya görüşünü ve beraberinde de mekanik doğa anlayışını yaygınlaştırmak

güçlendirmek ve bu doğa felsefesini yaymak için büyük bir çaba sarf etmiştir. Mesela, Dünyalar Çokluğu Üzerine Konuşmalar adlı kitabında da gezegen sisteminin aslında evrende var olan tek sistem olmadığı iddiasında bulunur. Ona göre antropomorfizm kabul edilemezdir. Dolayısıyla insanlar kapalı ve küçük bir evrenin merkezinde değildirler ve tıpkı kendileri gibi başka birçok uygarlığın ve gezegen sistemlerinin olması muhtemeldir. Bunun yanında çok sayıda dünya var olduğu halde evren çok düzenli bir sistem meydana getirmiştir ve bu çok güçlü düzen ilkesinin, en maksimum nicelikte bir tesir ortaya koyduğunu dile getirmiştir. Tüm bu düzen doğası gereği, bilimin yeterince çalışma ve ilerleme ile çok kolaylıkla ortaya çıkartabileceği mekanik yasalara dayanmaktadır. Astronomiyle ilgili bir görüşü en meşhur kitabında geçtiği şekliyle şöyledir:

Dünya, Güneş'in çevresinde çizdiği çemberi bir yıl içinde tamamlarken yirmi dört saatte de kendi etrafında dönüyordu; böylece yirmi dört saat içinde Dünya'nın her bir parçası Güneş'i kaybediyor, sonra Güneş'e doğru dönerken onu tekrar buluyor, güneş doğuyor ve sonra batıyormuş gibi görünüyordu. Dünya'nın her şeyi kendi yapması, dedi ve Güneş'in hiçbir şey yapmaması çok güzel. Ay ve diğer gezegenler ve sabit yıldızlar yirmi dört saatte bir başımızdan üzerinden geçiyorlar, sizce bu da sadece bir hayal mi? Tamamen hayal, dedim, ve aynı sebepten kaynaklanıyor, çünkü gezegenler Güneş'in etrafındaki kendi yörüngelerini farklı uzaklıklarına bağlı olarak farklı sürelerde tamamlıyorlar ve bugün burçlar kuşağının yahut sabit yıldızların içinde belirli bir noktaya karşılık geliyorlar, yarın başka bir noktaya karşılık geliyorlar, çünkü bizim üzerimizde ilerlediği gibi kendi çemberi üzerinde de ilerliyorlar. Bizim hareket ettiğimiz gibi gezegenler de hareket ediyor ve bu büyük bir değişime neden oluyor; gezegenlerde düzensizlik gibi görülen şey aslında sadece bizim hareketimizden kaynaklanıyor, gerçekte hepsi gayet düzensiz. Ben de öyle tahmin etmiştim, dedi kontes, ama düzenli olmalarının dünyaya bu kadar sorun çıkaracağını tahmin edemedim; bence bu kadar büyük kütleleri çok fazla hareket ettirmeye mecbur ediyorsunuz. Ama, dedim, yirmi dört saat içinde Dünya'nın kendi etrafında dönmesindense, çok büyük cisimler olan Güneş'in ve tüm diğer yıldızların yirmi dört saat boyunca sonsuz mil yol yapp kocaman turlar atmasını mı tercih ederdiniz?" (Fontenelle, 1686: 63)

Bu kanaatler bağlamında o, Newton ve Descartes arasındaki ortak noktalara değinir ve onların modern dünya görüşünün inşa edilmesinde büyük katkı sahipleri olduğuna vurgu yapar. Sonra da konuyu, Newton'un yer çekimi kanunu karşısında Descartes'in burgaçlar teorisine bağlayarak serimler (Yurt, 2017: 388). Yani o başka bir ifadeyle Newton'un ve Descartes'in taşıdıkları matematiksel dehalari ile uyumlu olarak belli bir geometri tipi de ortaya koyduklarını söyler ve bu iki ismin arasındaki farklılıklar tam bu noktada nüksetmeye başlar. Buna göre biri daha dikkatli ve ölçülü biri ise daha cesurdur. Ölçülü olan taraf evvela fenomenleri incelemiş ve bilinmeyen ilkelere ulaşabilme konusunda fenomenlerin önemine değinmiş; cesur olan taraf ise insanoğlunu evrenin merkezine yerleştirerek açık seçik iddialar haline getirmiş olduğu ilk

ilkelerden yola çıkmak suretiyle doğal fenomenlere gitmek cihetine yönelmiştir. Yani bir başka ifade ile Descartes gözlemlediği konuların ilkelerini saptayabilmek amacıyla çok açık seçik olarak algılayabildiği şeylerden yola çıkma tercihinde bulunmuşken Newton ise yasa ve ilkelere açığa çıkartabilmek ve saptayabilmek için, gözlemleyebildiğimiz ve görebildiğimiz şeyleri ilk kalkış noktası olarak belirlemiştir. Yani bu bağlamda Fontenelle bilim ile ilgili konularda aklın özerkliği meselesinde ısrar göstermek suretiyle Descartes'ın apriori argümanı lehine ampirisizminden vazgeçme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda o kartezyen burgaçlar teorisini gerçekliğe çok daha yakın bulur ve kendi mekanik doğa tasavvurunu, evrenin rasyonel yapısı ve düzeninin bir doğrulanması olarak görür. Keza Descartes evrende hiçbir boşluk olmadığını savunurken Newton bir boşluğun varoluşunda ısrar etmiştir ve bununla birlikte de görünmez metafizik bir doğüstü kuvvetin varlığına işaret etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FONTENELLE'DE MÜMKÜN DÜNYALAR

Fontenelle'nin tasavvur ettiği mümkün dünya algısı bilim ve teknolojiye beslenen bir algıdır. Öyle ki o, gelecekte güneş sistemi bünyesinde bulunan gezegenler arasında seyahatin mümkün olacağı bir teknolojik toplum tasavvur etmiştir. Buna göre gezegenler arası ve yaşamların mümkün olduğu bir gelecek düşünmüştür.

Filozofun aynı zamanda yaşadığı zamanın dışında gelecekte mümkün hayatlar için öngördüğü bir yenilik ise, kadınların erkeklerle eşit haklar da olduğu bir toplum düzenidir. Buna göre kadınlar toplumsal düzende erkekler kadar katılım sağlamakta fikri ve etkilerini ortaya koymaktadırlar.

Çalışmanın devamındaki alt başlıklar ile bu konular, yani Fontenelle'de mümkün dünyalar meselesi, eserlerinden örnekler verilerek daha detaylı açıklanacaktır.

4.1. Ütopyacı Düşüncelerle Benzerlikleri

Bu çalışma bağlamında ütopya kavramının modernite ile doğrudan bağlantısı düşünüldüğünde Fontenelle'nin de diğer ütopyacı düşüncelere çok yaklaşıklık olduğu, bu bağlamda akli ve bilimi incelemesi dolayısıyla modern anlamda ütopyalara onun da dahil edilebileceğini vurgulamak gerekir.

Krishan Kumar'ın ortaya attığı anlamıyla ütopyaların Batı düşüncesinin bir ürünü olduğu ve Rönesans ile ortaya çıkmaya başladığını kabul edersek, bu tanım çerçevesinde de bu eser ütopya kapsamında değerlendirilebilir. Ancak en geniş anlamıyla ütopyayı 'bir ideal dünya tasavvuru sunan metinler' olarak ele aldığımızda da bu kitap yine içeriği bakımından ütopya kapsamına girecektir. Dolayısıyla ütopya eserleri ile kapsamı ve içeriği bakımından büyük bir ortak nokta taşımaktadır. Kitap her ne kadar doğrudan bir ütopya kitabı olmak iddiası taşıyor olsa da içeriği bakımından onu bu kategoride değerlendirmek mümkün görünmektedir. Lakin kimi bakış açılarına göre bu kitabı doğrudan bir ütopya metni olarak ele almanın mümkün olmayacağını söylemek de bir oranda mümkün görülebilir. Bu çalışma, bu eseri, içeriği bakımından ve Krishan Kumar'ın belirlediği kapsam bakımından değerlendirerek bir ütopya kitabı olarak ele almaktadır.

Çalışmada masaya yatırılan üç ütopya örneğini göz önünde bulundurduğunda Fontenelle'nin mümkün dünya algısının da bunlara çok yaklaşıklık olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre ideal toplum ve ideal dünya, aklın önceliğinde şekillendirilmiş ve

bilimin rehberliğinde düzenlenmiş bir toplum yapısıdır. Dolayısıyla Fontenelle bu bakımlardan ütopyacı düşüncelerle birebir benzerlik ve örtüşme gösterir.

Thomas More'un Ütopya'sı 1516 yılında; Campanella'nın Güneş Ülkesi ise 1602 yılında; Francis Bacon'un Yeni Atlantis'i ise 1626 yılında yayınlanmıştır. Fontenelle'nin ise ilk eseri olan Ölümlerin Diyaloğu adlı kitabının 1683 yılında yayınlandığı düşünüldüğünde, yaklaşık zamanlarda yaşamış olduğu, ancak üç meşhur ütopya kitabından sonra eserler vermeye başlamış olduğu ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla kendisi de diğer yazarlarla aynı çağda yaşıyor olmaktan kaynaklı onlarla benzeşik bir düşünce yapısına sahiptir ve çağının benzer okuyuşu ile eserler kaleme almıştır. Yani aynı zeitgeistin etkisindedirler. Ancak Fontenelle'nin onlardan sonra geliyor olması, bir mümkün dünya tasavvur etmede ve bu mümkün dünyanın öğelerini inşa etmede bu üç önemli ütopya yazarından etkilenmiş olacağı gibi bir anlamı çıkartmayı olanaklı kılmaktadır. Fontenelle'nin mümkün dünya algısını ortaya koyduğu kitabı, en meşhur eseri, olan 1686 yılında yayınlanan Dünyaların Çokluğu Üzerine Konuşmalar adlı kitabıdır. O bu kitapta Güneş sistemleri arasında seyahat etmenin mümkün olabileceği gibi bir öngöründe bulunmuştur. Daha önce bu öngörü kimsenin aklına gelmemiştir. Bilimin gelişmesi ile bugün böyle şeylerin mümkün oluşluğunu o 1600'lü yıllarda yazdığı kitabında tahmin etmiştir. Zaten 'çok sayıda dünya' diyerek tasavvur ettiği genel hayat düzeninde, dünya dışı varlıklar ve uzay yolculuğu gibi farklı yaşamlar olması kitabının popülerleşmesi ne büyük bir katkı sağlamıştır. Fontenelle'nin inşa ettiği bu mümkün dünya, çağımızda hala mümkün kılınmaya çalışılan dünyadır. Anlattığı gibi diğer Güneş sistemlerine temas bugün gerçekleşmiş olsa da başka bir Güneş sistemi gezegeninde insanın yaşıyor durumda olacağı ihtimali, üzerine halen daha çalışılmakta olan bir konudur. Nitekim bugün Mars'ta yapılan çalışmalar, adeta Fontenelle'nin yazdığı kitabın geleceğe yönelik bir izdüşümü gibi tebarüz etmektedir.

O ayrıca, yine içinde bulunduğu yüzyıl için alışılmadık ve zamanını aşan bir fikir olarak tasavvur ettiği bu dünyada kadınlara da söz hakkı vermiştir. Nitekim kitabın önsözünde şöyle bir pasaj geçmektedir: "Bu konuşmalara talimat verilen, böyle şeylerin tek bir hecesini hiç duymamış bir kadın yerleştirdim. Bu kurgunun işi daha cazip hale getireceğini ve olağanüstü karaktere sahip hiçbir şeyi olmayan, bilim bilgisi olmayan bir kişinin sınırlarını asla aşmadan asla başarısız olmayan bir kadın örneği aracılığıyla kadınları cesaretlendirmeye hizmet edeceğini düşündüm. Kadın, ona söylenenleri anlar ve kafasını karıştırmadan, girdaplar ve dünyalar olmadan zihninde düzenler." Lakin Fontenelle'nin bu dünyada kadınlara aktif bir rol vermesinin sebebi tam olarak anlaşılmamaktadır. Bu durum, kadınları eğitmek ve bilimlerin gelişiminde bir rol model olarak kadını da öne çıkarmak gibi samimi bir istekten mi kaynaklanmaktadır yoksa kitabı okuyacak büyük bir çoğunluk olan erkekler için içeriği daha

dikkat çekici kılmak için mi böyle tasarlanmıştır; bunun sebebini saptamak güçtür. Her halükârda, Dünyaların Bolluğu Üzerine Sohbetler, insanların hayal gücü üzerinde o kadar büyük bir etki yarattı ki, bir kaynağa göre, “Çok geçmeden, Newton'un ölümü sırasında, diğer güneş sistemleri hakkında çok miktarda duygusal şiir edebiyatta ortaya çıktı. Dergiler, çoğu kadınlara ait olarak anlatılıyor ve bazıları Newton'un ruhu temasına dayanıyor.” (Gambol, 1737: 32).

Bu kitabın diğer ütopya kitapları ile başka bir ortak noktasına değinilecek olursa, kitabın yayınlandığı zamanında anlaşılıp, zamanında çok büyük ölçüde kitleselleşmesinden bahsedilmelidir. Yani halk bu kitaba büyük ölçüde rağbet göstermiştir. Öyle ki akabinde kitap 10 farklı dile daha çevrilmiştir.

Kitap özeli dışında Fontenelle'nin ütopyacı düşüncelerle benzerliği, bir toplum iddiası ortaya koyup bunun gerçekleşmesinin mümkün olduğuna inanması ve savunmasıdır. Yani geleceğe yönelik ideal bir öngörü tasavvur edip bunun da büyük oranda gerçekleşmiş ve gerçekleşmekte olmasıdır.

4.2. Ütopyacı Düşüncelerden Farkları

Dünyanın Çokluğu Üzerine Konuşmalar adlı kitabın diğer ütopyalardan farkı, bir ütopya kitabı olduğunu özellikle dile getirmemesidir. Bu sebeple biçimsel olarak da diğer ütopya kitapları gibi motamot bir ütopya formatında yazılmamıştır. Yalnızca içeriği ve işlediği konular bakımından bir ütopya kategorisine konulabilir.

Bu noktada Condillac'ın *İnsan Bilgisinin Kökeni Üzerine* adlı denemesinde yaptığı *Memori/ hafıza* ile *imagination/hayal gücü* ayrım önemlidir (Ewald, 2010: 35). Bu ayrım da Condillac'ın Fontenelle'den etkilendiğini açıkça görebiliriz. Burada üstünde durulması gereken kavram “imagination” kavramıdır. Çünkü Fontenelle'nin duyum ve algılama ile yazdığı en önemli eseri “Mümkün Dünyaların Çokluğu Üzerine” adlı eserde, tamamen hayal gücüne dayalı bir tasarı oluşturmuştur. Buradan da anlamaktayız ki Condillac bu ayrım da Fontenelle etkisinde kalmıştır.

Söz konusu kitap özeli dışında Fontenelle'nin ortaya koyduğu fikirlerin genel olarak ütopyacı düşüncelerden farklarını ortaya koymak gerekir ise, ilk söylenmesi gereken şey, onun fikirlerinin bir ütopya filozofundan ziyade bir bilim felsefecisi mahiyetinde olmasıdır. Fontenelle, odağına bilimi koymuştur ve tüm toplumsal tasavvurları da bilime verdiği bu öncelikten hareketle şekillenir. Dolayısıyla temel odağı toplum biçimlendirmek yahut bir ütopya tasavvuru ortaya koymak değil; bilim ışığında ilerlemeye vurgu yapmak bakımından bir toplum anlayışı ortaya koymaktır. Dolayısıyla ütopya onun amacı ve odağı; değil yalnızca

amacı ve hedefinin bir sonucudur. Onun asıl amacı ve hedefi, bilim ve akıl ışığında ilerleyen bir insanlık ideasıdır. Bu da onu ütopya türevi eserler yazmaya yönlendirmiştir.

SONUÇ

Bugünümüzü anlamak için bu çağın hazırlayıcısı olan tarihi süreçleri irdelemek en gerekli çalışmalardan biridir. Bu çalışmanın önemi, böyle bir kavrayışa yardımcı olmaya katkı sağlayacak bir içerimde olmasıdır. Buna göre bu çalışmada günümüz modern toplumunu oluşturan tarihi serüvenler detaylıca incelenmiş, bu bağlamda Rönesans, Reform ve Aydınlanma düşüncelerine, bilhassa Fontenelle'nin içinde bulunduğu Aydınlanma düşüncesine detaylıca değinilmiş ve böylelikle günümüz dünyasının anlamlandırılmasında belli bir tarihi perspektif sunulmaya çalışılmıştır.

Birçok düşünürün Fontenelle'nin düşüncelerinin taşıyıcıları, onun düşüncelerinin tesiri altında kaldıkları aşikardır. Bunları yukarıda detaylıca verdik. Bu düşünceleri halk tabanına yayarak, bilimsel fikirlerin halkta yankı bulmasını ve aydınlanma dönemindeki büyük rolüne değindik. En önemlisi halkın geleceğe dair umutlarının bilim ekseninde yeşermesinde, bilimin karmaşık yapısının kendinden sonra daha anlaşılır bir hal almasında büyük katkısı olmuştur. Bunu sohbetlerinde insanlara, en basit şekliyle *hayal etme* ile bile yapılacağını göstermiştir.

Çalışmada ele alınan felsefeci, dilimizde hakkında literatür sayısı oldukça az olan bir düşünürdür. Kendisi erken Aydınlanma döneminde, modernitenin hazırlayıcısı olan fikirleri ortaya atan ilk düşünülerdendir. 1600'lü yıllarda ortaya attığı bu fikirleri, günümüzde de hala tanıdık bildik olduğumuz yaklaşımlardır. Bu sebeple Fontenelle, söylemleriyle hala güncelliğini koruyan bir filozoftur. Bundandır ki Fontenelle'yi anlamak, bir anlamda bu çağın ruhunu da anlamak gibi bir sonuca karşılık gelecektir. Lakin bu anlayışa yüklenen değer ise bakıştan bakışa göre değişecektir. Nitekim Aydınlanma ve değerlerinin, bir ideoloji için hayatın şekillendiricisi olmasının yanında bir başka dünya okuyuşu içinse özden uzaklaşma ve yozlaşma anlamına gelebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye konjonktüründe düşünülecek olursa Aydınlanma felsefesinin ortaya koyduğu temel değerler, dindar, muhafazakâr yahut sağ şeklinde adlandırılabilir bir kesim için, kendi düşünceleriyle tutarlı olarak bir dejenerasyon olarak görülmektedir. Bunun yanında, seküler, profan, Batıcı, modern yahut sol şeklinde adlandırılabilir bir diğer grup içinse, ilerlemek ve kalkınmak gibi çok temel kazanımlara denk düşmektedir.

Aydınlanmanın her şeyden evvel, belirli bir medeniyetin, kısıtlı bir kültür diliminin ve sınırlı bir zaman aralığının bir ürünü olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Batı'nın kendi dini ile yahut kendi dini kurumu olan kilise ile veyahut da kendi antikitesi olan Yunan ve Roma kaynakları ile hesaplaşması ve bunların sonucunda da birtakım düşünsel çıktılara varması,

evvela kendi iç meselesi olarak görülmelidir. Yani bu konu önce İskoç, Fransız ve Almanların bir sorunudur ve dolayısıyla buradan sadır olan çıktılar da kendi öznel, görelî ve spesifik varyetleridir ve dolayısıyla yalnızca kendilerini ilgilendirmelidir. Bu meselelerin bu denli küreselleşerek günümüz Türkiye'sine değin bu denli baskın ve belirleyici olması, tarihte yaşanmış ve yaşanagelen bazı siyasi sebeplere dayanmaktadır. Savaşların çoğunu kaybetmeye başlamış bir medeniyetin yaşadığı bu bilimsel gerileyişini yanlış anlamlandırarak bazı kimlik ve kültürel krizler yaşanması, Tanzimat dönemi itibariyle, beraberinde Batı'daki birçok şey gibi bu meseleleri, bu anlayış ve kabulleri de Doğu medeniyetine yapay bir biçimde ithal etmiştir. Oysa bu meseleler ne Osmanlı'nın ne de Türkiye'nin meseleleridir. Dolayısıyla Aydınlanma değerleri de kaynağı itibariyle yerli ve orijin değildir; bu sebeple de kendi kültürel bağlamımızda bu ithallik yapay durmakta, organik kültürel yapı ile büyük oranda bir uyuşma gösterememektedir. Zira sözgelimi Aydınlanma'nın din diye olumsuzladığı din, kendi Hıristiyanlık dinidir ve dolayısıyla bu algı ve çıkarımlar başka din mensupları üzerinde bir bağlayıcılık taşıyamaz, taşımamalıdır. Yahut hurafe sıfatıyla olumsuzladıkları geçmiş tarihi birikimler de yine kendi kişisel tarihleridir ve başka antikitelere sahip olan devlet ve milletleri, farklı kültürlere sahip medeniyetleri bağlayamaz, bağlamamalıdır.

Çalışmada çeşitli dillerdeki kaynaklara başvurularak bir izlek geliştirilmiş; Fontenelle'nin eserlerine ve çeşitli konulardaki temel fikirlerine değinilmiştir. Bu fikirlerinden hareketle de sahip olduğu ideal dünya, ideal toplum kavrayışı ortaya konmuştur. Bu bağlamda da çeşitli ütopyalara temas edilmiş, bu ütopyalarla benzerlik ve farklılıklarına değinilmiştir. Fontenelle ütopyasını oluştururken aslında bir duyum ve algıya bir de hayal gücü ekseninde bir tasarım oluşturmuştur. Fakat bu tasarımı aynı zamanda bir yoktan var etme ya da yeni bir oluşum değil varolan üzerinden mantıklı bir oluşum şeklinde tasvir ederek ortaya koymuştur. Bu haliyle de gelecekte yaşanacak bilimsel gelişmelerin bir öngörüsünü yapmış ve geleceğe bir atıfta bulunmuştur. En önemli noktası varolandan hareketle ortaya konulmuş bir ütöpik şema olmasıdır.

Leibniz ile ilgili anlattığımız bölümde de dile getirdiğimiz şekli ile Leibniz ile Fontenelle'nin savunduğu, ortaya koyduğu mümkün dünyalar algısı birbirinden farklıdır. Fontenelle bir tasarıdan söz etmektedir. İçinde bulunduğumuz evrende bulunan gezegenlerde yaşam olup olamayacağı üzerine bir dizi tasvir yapmaktadır. Burada kullandığı düşünce şekli hayal etme gücünden gelmektedir. Leibniz'in mümkün dünyası ise tamamen Tanrı savunuculuğu adına ve içinde yaşadığımız dünyadaki Tanrı'nın adaleti adına yapılmış bir *teodisedir*.

Yine diğer ütopyacılara da arasında fark bulunmaktadır. Diğerleri ile arasındaki en büyük fark da yoktan var etmede, yaşam standartları, toplumun yaşayış, yönetim şekli, kurallar, üretim vs. her türlü noktada göze çarpmaktadır. Çünkü Fontenelle'nin bahsettiği yeni bir dünya oluşturmak, daha güzel bir yaşam değil veya kötülüğün olmadığı bir dünya da değildir. Onun derdi bizimkine benzer diğer gezegenlerde de bir yaşantı olup olamayacağıdır. Bir bağlamda onun derdi aslında ütöpik bir dünya oluşturmak da değildir. Yeni yerlerin keşfi, gökyüzünün keşfi, gezegenlerin, onlarda yaşam olabileceğinin keşfidir. Bugün bilimin yapmak istediğini Fontenelle düşünce dünyasında oluşturmuştur da diyebiliriz. Çünkü Fontenelle'nin elinde herhangi bir araç gereç olmadan gözlemlerle bunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bir bağlamda *bilgiyi algıya indirgeme* yapmıştır. Tezimizin içerisinde de bahsettik bu Bilgiyi algıya indirgeme Büchner'de de göze çarpmaktadır. Yine *popüler bilimin popülerleştiricisi* olarak tanımlanan Büchner iken, Fontenelle, döneminde bilimin popülerleşmesi noktasında, bilimi halk tabanında popüler hale getiren olarak birçok kaynakta yer almıştır. Buradan Büchner'in Fontenelle'den etkilenmiş olabileceğini düşünebiliriz.

Genellikle moderniteyle ilişkilendirilerek anlaşılan ütopya kavramı, Fontenelle'nin *Mümkün Dünyaların Çokluğu* adlı eseri göz önünde bulundurulduğunda da bu anlamını korumaktadır. Çalışmada bu bağlantılara da temas edilerek özelde bu eser de incelenmiştir. Fontenelle bu eserinde bilimin gücüne o denli inandığını ortaya koymaktadır ki mümkün gördüğü dünyalar Güneş Sistemi'ndeki diğer gezegenlerde de hayatın olduğuna dair tasarılarıdır. Mümkün olarak gördüğü bu tasarılar, günümüzde gerçekleştirilen astronomi çalışmalarıyla ilgili önemli bir öngörü içermektedir. Bu öngörünün başarısı bize aynı zamanda ütopyaların gerçekleşebilme imkanına dair de daha güçlü bir olasılık payı sunmaktadır. Çalışmanın, bu konuyla ilgili literatüre katkıda bulunması temennisiyle.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1994). *Çağdaş Felsefe-Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*, İnkılap Yayınları, III. baskı, İstanbul.
- Arslan, A. (1994). *Felsefeye Giriş*, Serbest Akademi Yayınları, Ankara.
- Avcı, M. (2006). *Tommaso Campanella ve Thomas More'nin Ütopyelerinin Karşılaştırılması*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Bloch, E. (2010). *Rönesans Felsefesi*, (Çev. Hüsen Portakal), Cem Yayınları, İstanbul.
- Bronowski J. ve Mazlish B. (2012). *Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi*, (Çev. Elvan Özkavruk Adanır), Say Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (2007). *On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, Say Yayınları, II. baskı, Bursa.
- Cevizci, A. (2008). *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, Say Yayınları, II. baskı, Bursa.
- Cevizci, A. (2010). *Batı Düşüncesinde Temel Kavramlar*, İsam Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (2011). *Felsefe Sözlüğü*, "Modern", Say Yayınları, Bursa.
- Cevizci, A. (2012). *Felsefenin Kısa Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Çiğdem, A. (1997). *Bir İmkân Olarak Modernite*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çüçen, K. (2010). *Ortaçağ ve Rönesans'ta Felsefe*, Ezgi Kitabevi, İstanbul.
- Doğrucan, M. F. (2018). *Felsefeden Bilime*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Doğrucan, M. F. (2017). *Tanrı ile Kavga*, Aygan Yayınları, İstanbul.
- Duman, F. (2013). *Akıcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması Virsus İskoç Aydınlanması*, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çorum.
- Ewald, O. (2010). *Fransız Aydınlanma Felsefesi*, (Çev. Gürsel Aytaç), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Febvre L. (1995). *Rönesans İnsanı*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, İstanbul.
- Fontenelle, B. (1742). *Eloges Historiques des Academiciens*. (Bernard Brunet), cilt I, Paris.
- Fontenelle, B. (1695). *Dünyaların Çokluğu*. (Çev. John Glanvill), R. Dendy, Önsöz, Londra.
- Gambol, R. (1732). *Evrenin Güzellikleri*, New York.
- Gökberk, M. (1961). *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Günyol, V. (1985). "Güneş Ülkesi" (Civitas Solis) Önsözü, (Çevirenler: Haydar Kazgan – Vedat Günyol), Sosyal Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Kurtyılmaz, D. (2014). *Ütopya, Karşı Ütopya ve Modernite*. Dün Bugün Yarın Yayıncılık, Bursa.
- Küçükalp, K. (2003). *Nietzsche ve Postmodernizm*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Lenoble, R. (2003). *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza* (Çev: Tülin Bumin), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Michelet, J. (1948). *Rönesans*, (Çev. Kâzım Berker) Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Nadler S. (2016). *Mümkün Dünyaların En İyisi*, (Çev. Abdullah Yılmaz), Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- O'Connor, JJ. ve Robertson E. (2009). *Last Uptade*, London.
- Öğütçü, S. H. (2006). “*Tracing the Roots of Modernity: Ancient Greece, The Golden Age of Islam and Renaissance Italy*”, Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Pişkin, S. (2019). *Francis Bacon 'ın Hayatı ve Felsefesi*. Filozoflar, London.
- Rahmi, M. (2001). *Küçük Felsefe Tarihi*, (Sad: Ömer Tolgay) II. baskı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Urgan, M. (2003). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Uzun S. ve Yolsal Ü.H. (2008). “*Modernizm*”, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Temizkaya E. (2002). *Modernite ve Postmodernite: Bazı Parametreler Açısından Bir Yaklaşım, Akademik Hassasiyetler*.
- Vattimo, G. (2012). *Şeffaf Toplum*, (Çev: Ümit Hüsrev Yolsal), Say Yayınları, İstanbul.
- Vorlander, K. (2008) *Felsefe Tarihi*, (Çev: Mehmet İzzet-Orhan Saadeddin, haz ve sad: Yüksel Kanar), II. baskı, İstanbul.
- Yıldırım Ö, (2002). *1. Sınıf “Felsefeye Giriş” ve 2., 3., 4. Sınıf “Felsefe Tarihi” Dersleri Ders Notları*, Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı, İstanbul.
- Yıldırım, Ö. (2004). *Felsefeye Giriş” ve 3. Sınıf “Çağdaş Felsefe Tarihi” Dersi Ders Notları*, Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı, İstanbul.
- Zeller, E. (2001). *Grek Felsefesi Tarihi*, (Çev: Ahmet Aydoğan). İz Yayıncılık, İstanbul.

Makaleler

- Akalın, K.H. (2010). *Rasyonel Ekonomik Etkinliğin Gelişimi Sürecinde Protestan Ahlâkı*, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12.Sayı, Karaman.
- Çınar, A. (2005). *Leibniz'de Kötülük Problemi ve Teodise*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1. Sayı, Bursa.
- Ertuğrul, G. ve Parlas B. (2011). *Education in Thomas More's Utopia*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Arşiv Sayı 29, Kütahya.
- Kaya M. (2014). *Leibniz'de Kötülük Problemi ve Mümkün Dünyaların En İyisi Teodisesi*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 70, Ankara.
- Özkan, M. (2017). *Thomas More, Francis Bacon ve Tommaso Campanella'nın Ütopyalarında Bilim ve Eğitim Felsefesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Erzurum.
- Özsoy, S. (2017), *Utopia, Güneş Ülkesi ve Yeni Atlantis: Dayanışma Bir Hayal Mi, Yoksa Bir Hakikat Mi?*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Cilt:6, İstanbul.
- Yıldırım, M.A. (2010). *Thomas More'un Yaşamı ve Utopia Üzerine*, Hukuk Araştırmaları Dergisi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Mathshistory, Bernard le Bovier de Fontenelle,
<https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Fontenelle/>
- Britannica, (2021). Bernard Le Bovier, Sieur de Fontenelle,
<https://www.britannica.com/biography/Bernard-Le-Bovier-sieur-de-Fontenelle> .
- Köktaş, M. (2016). *18. Yüzyıl Aydınlanma Düşüncesinde Siyaset ve Özgürlük*,
<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9271>, Ankara.
- Yurt, E. (2017). *Felsefe Tarihi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

ÖZGEÇMİŞ

Adı / SOYADI	İlyas Aras
Doğum Yeri-Tarihi	
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Tutak Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Anadolu Lisesi / Stajyer Öğretmen
E-Posta	